

זהלצי"ב

לקט מענה לשון לחנוכה

טיוטה מעודכנת
מהדורת כ"ד בכסלו תשפ"ד

בעריכת אוריאל פרנק

מצפה ירחו

לפרטים: info@maanelashon.org

תוכן:

2	מקראות חנוכה
2	תורה
4	נביאים
4	הפטרת שבת חנוכה
4	מזמורי תהלים
4	מזמור ל
6	מזמורי ההלל
6	תהלים קיג
7	תהלים קיד
7	תהלים קטו
8	המילה "א" בהלל
11	תהלים קטז
13	תהלים קיז
13	תהלים קיח
16	ברכות ותפילות חנוכה
16	ברכות הדלקת נרות חנוכה
16	הנרות הללו
17	הנרות הללו ש
18	אנו / אנחנו
22	קודש הם
23	מעוז צור
23	דקדוקי נוסח
24	מבנה הפיוט
24	חשוף זרוע קדש והרלוונטיות לימינו
26	על הנסים
26	על הנסים ועל הפרקן – בין פריקה לפורקן
27	לשכחם / להשכיחם תורתך
27	"ואחר כן" או "ואחר כך"?
27	לשון בני אדם
27	"יש לי יום-יום חג" – האם כל חג הוא "חג"?
29	חג אורים
32	איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [ל]שמחה"?
32	מהדרין
33	נספח: מבחר נוסחים עבור הבית החותם את הפיוט "מעוז צור"

מקראות חנוכה

תורה

הארות והערות לקריאה מדקדקת בתורה, מאת הר"א לוין
(מנהג אשכנז שאין פותחים בקריאת חנוכה בברכת כוהנים).

1 כג תְּבַרְכֵנוּ: הרי"ש בשווא נע, למרות הדפוסים הרבים הנוהגים לנקד חטף פתח.

אָמֹר: אל"ף בקמץ

ו כד **יְבָרְכֶךָ**: העמדה קלה בבי"ת¹, ולא ברי"ש כפי שנוהגים מרבית הכוהנים בברכתם.

על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח².

ו כז **וְשָׁמוּ**: במלרע³

ז ג **וְשָׁנֵי עֶשֶׂר בְּקָר**: המילה **וְשָׁנֵי** במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בחלק מהדפוסים. **לְאָחַד**:

הלמ"ד בשווא ולא בקמץ

ז ז **אֲרַבְעַת**: במלעיל

ז יג **קָעֵרַת**: העמדה קלה בקו"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

ז פד **מְזַרְקֵי-לְסֹף**: העמדה קלה במ"ם

ז פז **אֵילִם שְׁנַיִם-עֶשֶׂר כְּכַשִּׁים בְּנֵי-שָׁנָה**: תיבת **שְׁנַיִם-עֶשֶׂר** בפשטא

ז פט **וּבְבֹא**: על אף הקושי, הבי"ת הראשונה בשווא נח. **מִדְבָּר**: המ"ם בחירק והדלי"ת דגושה,

הקורא בשווא משנה משמעות

ח ב **בְּהַעֲלֹתָךְ**: העמדה קלה בה"א ובלמ"ד והתי"ו בשוא נע, יש לקרא: בה-על-תך

¹ יעקב לוינגר: יש לקרוא **יְ-בָ-רְכֶ-כָּךָ**: הנהצת משנה של האות **בי"ת**, כאילו היה שם מתג (בתנ"ך ברויאר יש מתחת לבי"ת מתג-עזר מסברתו, ואין זו שגיאה). **'כלל הדומות' אינו בתוקף כאן.**

² וכן מנהג יהודי תימן וצפון אפריקה (כמובא בסידור אבותינו- מרוקו, בהערות "אם למסורת" 42), וכך הורה מו"ר הרש"א הכהן רפפורט לבטא השווא – נח (וכפי שהנחהו פרופ' מ' בר אשר). ויש קוראים בשווא נע, ומנהג ג'רבא: יבְרְכֶךָ. למעשה, מי שמתקשה לבטא שני כפי"ן כשהראשון בשווא נח, מוטב שיבטאו נע.

³ האם הקורא **וְשָׁמוּ** מלעיל גורם לשינוי משמעות?
בתאריך יום ג', 30 בנוב' 2021 ב-17:15 מאת דוד אורן <david7031@gmail.com>:
בעוד **וְשָׁמוּ** אֶת-שְׁמִי מובן מדוע הוא מלרע, כיוון שהוא בלשון עתיד,
לא זכיתי להבין מדוע **כִּי-שָׁמוּ** אֶתִי בְּקָר הוא במלרע, שהרי בפשטות הוא בלשון עבר.
בתאריך יום ג', 22 במאי 2018 ב-21:58 מאת Yuval Shilony <shilony@gmail.com>:
מדוע **וְשָׁמוּ** אֶת-שְׁמִי במלרע? במה זה שונה מ- נְקִמוּ נְדָרֶיךָ?

אפ"ר:
כפי שכתבתי ב"דרשה לשבת פרשת וארא - הפרשה המהפכנית" (**קישור**), בפעלים שאות השורש האחרונה היא ה' ("גזרת ל"י", כגון: בנ"ה, עש"ה) אי אפשר לדעת אם הפועל הוא בעבר (ו' חיבור בלבד) או בעתיד (ו' היפוך), אלא על פי ההקשר: "דבר הלמד מעניינו".

יש שהציעו שגם במילים מגזרת נעו"י הושוותה ההטעמה לגזרת נל"י.
ויש שהציעו האות הגרונית במילה התוכפת גורמת להסגת הטעם אחורה (בדומה לציווי המוארך "ריבה", "קומה", ולמילת השאלה "למה").

ויש שתלו את ההטעמה החריגה בהיקש למילים הסמוכות, מטעמי משקל ומוזיקה.
ראו בקובץ בנושא ההטעמה במילים כמו שמו רבו שטו וסרו, בקישור זה:

<https://groups.google.com/g/lashon-al-kze-halashon/c/Pg2J-nbBYE>

מסקנת אפ"ר: קשה לענ"ד להגדיר זאת כשינוי משמעות. לכתחילה יש לקרוא כהלכה, ולא להיכנס לספקות.

נביאים

הפטרת שבת חנוכה

זכריה ב יד – ד ז

ב יד רַנְי: הרי"ש בקמץ חטוף (קטן), הטעם בנו"ן מלרע. הַנְי: הנו"ן בשוא נח

ב טו וְשַׁכְנְתִי: מלרע. וְהִיוּ לִי: טעם נסוג אחור לה"א. וַיִּדְעַת: העי"ן בפתח

ב טז וּבְתָר: מלרע לא נסוג אחור

ג ז וְגַם תִּשְׁמַר אֶת-חֲצֵרִי: טעם טפחא במילה וְגַם. מֵהַלְלִים: הה"ה והלמ"ד בשוא: הראשון,

בה"ה, נח (נשמעת כה"א במפיק), והשני, בלמ"ד, נע

ד א כָּאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ: טפחא במילה כָּאִישׁ ובמילה מִשְׁנָתוֹ דגש חזק בשי"ן (מלשון

שינה)

ד ב וְגִלְתָּה: במפיק

ד ז חן חן: אין פסק בין התיבות

מזמורי תהלים

מזמור ל

דקדוקי קריאה מיסודו של ר"א לוין עם תוספות אפ"ר

קריאה קולית והערות דקדוק באתר מענה לשון: "[נפש יהודית](#)".

קישור ישיר: <https://www.maanelashon.org/?p=237>

ד חִיִּיתָנִי: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד דגושה ובחירק מלא. התי"ו בפתח.

מִיָּרְדִי: היו"ד בקמץ גדול! [ויש אומרים ק"ק, כלשון הדיבור]; השווא – נע [ויש אומרים נח].

בֹּר – ב' רפה

ה וְהוֹדוּ מִלְרַע

ז וְאָנִי – ו' בפתח, ובטעם מפסיק

בְּשִׁלְוִי – ב' רפה

ח בְּרִצּוֹנְךָ – הנו"ן בשווא נע

הַעֲמַדְתָּה – על אף הקושי הדל"ת בשווא נח!

לְהַרְרִי: על אף הקושי הרי"ש הראשונה בשווא נח! [ויש אומרים נע, כלשון הדיבור]

י בְּרִדְתִּי – על אף הקושי הדל"ת בשווא נח!

הַיּוֹדֵךְ עֲפָרָ? הַיְגִיד אֲמַתְךָ?! – פעמיים ה' התמיהה, ואין להדגיש אותיות י'.

יא וְחִנְנִי: החי"ת בקמץ קטן

לְמַחֲזֵל לִי – הטעם באות חי"ת [ולא נסוג אחור], ויפריד בין אותיות למ"ד הדבקים.
 וְתִאָזְרֵנִי – האותיות תי"ו וזי"ן בדגש חזק ובשווא נע [זהו פועל משורש אז"ר בבנין פֻעַל],
 ולא "תִּעְזְרֵנִי" [פועל משורש עז"ר בבנין קל].
 וְזִמְרֵנִי – מ"ם בסגול ורי"ש בשווא נח.
 כְּבוֹד – נקראת ביחד עם המילה הקודמת, ולכן אין דגש באות כ"ף.
 יָדָם – האות דל"ת בדגש חזק "משלים"

תהלים <עטרת פז> זביחי, פנחס בן רפאל

<https://tablet.otzar.org/he/book/book.php?book=52195>

[הערות עוד יו"ח מאת הרי"ח מזרחי]

ל. (נ) איכי לי. צ"כ למה תיבת "איכבי" אינה נסוגה לאחור, ועיין לקמן לא, טו: (ז) שנתתי.
 העיין בשוא נח ולא בחטף פתח: (ח) פנישאל. יזהר לא לבלוע את הנו"ן הסופית: פקדדי
 בור. עיקר הטעם בבי"ת חרפה של "בור", ורק יטעים מעט ביו"ד של "מירדי": סקדדי.
 היו"ד בדגש חזק ובקמץ רגיל ולא בקמץ חטוף, ורבים טועים בזה ואף שראוי היה לאומרו
 בקמץ חטוף, כמ"ש הימנחת ש"י כאן], והשוא שכרי"ש נע, ויש נוהגים להניחה מטעם

עוד יוסף חי

(ו) באפו. בכעסו, שהוא כועס. חיים ברצונו. בעת נטרצה לי הבטיוצי חיים. ילקן. ישן. (ז) אמוט.
 אתנוטט. (ח) להרדי עזו. לנדולתי בוזוק. (ט) בצע. תועלת. אלישחת. אל הקבר. חיורך. האם
 שם בעפר יכול להודות לך הארוב. (י) למחול. לריקוד ושמחה. ותאורגו. תחננו. (יא) ירום.
 ישחוק.

זמחצורה": (ז) בשלוי. הביית רפה: (ח) העמדתה. הדל"ת רפה ובשוא נח: להרדי. מפני
 שיש כאן שתי אותיות דומות מנהגנו להגות הרי"ש בשוא נע (אף שאין מאריך בה"א): (י)
 ברדתי. הדל"ת רפה ובשוא נח:

סידור צלולת דאברהם אומר על "מירדי בור" שהיו"ד נוספת. ולא נראה שזו דעת המפרשים.

ה' העלית מן שאל נפשי, חייתי מירדי בור - היו"ד בקמץ קטן או גדול?
 בסידורים ראיתי גם וגם - בקורן קמץ קטן, ברירת ישראל גדול.

הערת ר' עמוס חכם [תנ"ך עם פירוש דעת מקרא]:

א. 'מירדי' כתיב מלא וידו, אמר לומר, שהידי שבכתוב מורה על הקמץ שהוא קטן. ויש כמה מצמים שבאו וידו במקץ קטן ובגלי המסורה ציינו זאת כהילוף של כתיב וקרי (כגון לקמן קא ה וצד). ואפשר שהכתיב מבחין לניקוד מירדי, כמו לעיל ב' א.

ב. 'מירדי', הידי בבגיה על פי המסורה ופי' לעיל סו א על תבת 'שמרני'. ואף כאן מסורת הספרדים לחנות קמץ גדול, וכן נדחים למעשה כשארמורים נחמור זה בכל בוקר בתפלת שחרית. ואף על פי שיש מדקדקים שאין רשום נחה מכך, מכל מקום יש לקודאים קמץ גדול על מה שישמכו, ומסורת אבותם בידם, ואין להסל מהנחם – רשום במסורת חייבנית (מתהלים עם חרומם ופירוש רמ"ב מהדי ארב קאפה) כתיב, שזקמן ביריד קטן, אפילו חזיה בו געא. אולם לפי קריאה הדימנים אין הבדל בין קמץ גדול לקטן, ואותה המסורת לא נכתבה אלא להודיע שהשם ביריד הוא זה ולא נע, שלפי קריאת הדימנים יש הבדל מאוד בין שוא זה ובין שוא נח – ולגונו של ענין כתיב במסורת הידי אהפיה אינה ביריד אלא במירי.

מזמורי ההלל

בליווי כוונות מענייני היום והערות לקריאה מדקדקת.

☞ כמו כן מוצעים ניגונים לשירת ההלל בגופן אדום. המעוניין לקבל רשימה מפורטת יותר,

ובתוספת נופך מזרחי, מוזמן לפנות לידידי ר' יעקב מתלון: luach@gmail.com

[ברוך אֱתָהּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַרְאֵהָ אֶת הַהֲלֵל].

תהלים קיג

ניגונים מאמצע המזמור:

☞ 'מלוך' - ר' שלמה קרליבך

☞ והראנו ה"א בנחמת... - ר' שלמה קרליבך

☞ מי כה'-נמצא ב'מונה 4'

הַלְלִיָּהּ הַלְלוּ עִבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה. יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מְעַתָּה וְעַד עוֹלָם. מִפְּזַרְח שְׁמֵשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהַלְלֵ שֵׁם יְהוָה. רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. מִי כִּידוֹד אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיָּה לְשִׁבְתָּ. הַמְשַׁפִּילֵ לְרְאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ. מְקִימֵ מַעְפָּר דָּל מְאֻשְׁפֵּת יָרִים אֶבְיֹן. לְהוֹשִׁיבֵ עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵ עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵ עֶקְרֵת הַבַּיִת אִם הַבְּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ יְהוָה.

א הַלְלוּ יְהוָה - בהעתקה מכתר ארם צובה אלה מילים נפרדות אך מוקפות; בדפוסים הרגילים וכן ברוב

הסידורים, הן במילה אחת. הקריאה זהה: הטעמה אחת מלרע, והלמ"ד בשווא נע (ועל זה מורה חטף הפתח).

הַלְלוּ עִבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת-שֵׁם יְהוָה: לא להחליף עם הפסוק ההפוך במזמור קלה.

ד רָם עַל כָּל גּוֹיִם - פסק לפני שם ה'

ה-ט הַמְגַבִּיָּה: כל המילים המסתיימות בחירק ויו"ד נוספת – מלרע. הַמְשַׁפִּילֵ מְקִימֵ לְהוֹשִׁיבֵ

מוֹשִׁיבֵי

⁴ הנוסח המקורי: לגמור, ואכמ"ל בפירושו השונים, ובמניעים של מהר"ם מר"ב לשנות.

ז מְקִימֵי מַעֲפָר דָּל – איך לפסוק? ומהו "דל": תואר למושא "עפר" או מושא של "מְקִימֵי", ומקביל ל"אביון"? הואיל ויו"ד של "מְקִימֵי" נתפס (בטעות⁵) כסיומת מושא ישיר חבורה למדבר (=מקום אותי), "דל" עלול להיתפס כנושא של "מְקִימֵי" (כמו מבנה הכתוב בתהלים פרק צא פסוק א: יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלִיוֹן).

תהלים קיד

ניגונים מ"בצאת ישׂראל":

- 👉 ועתה בנים שירו למלך (יידל)
- 👉 אחת המנגינות של ר' שלמה קרליבך ל"בנה המקדש"⁶
- 👉 עוד יישמע בערי - ר' שלמה קרליבך
- 👉 אתה תקום - ר' שלמה קרליבך
- 👉 אתה בחרתנו - ר' שלמה קרליבך
- 👉 יחד יחד - ר' שלמה קרליבך
- 👉 במנגינת ה"מארש" של "פה בארץ חמדת אבות"

בצאת ישׂראל ממצרים בית יעקב מעם לעז. היתה יהודה לקדשו ישׂראל ממשלותיו. הים ראה ניס הירדן יסב לאחור. החרים רקדו כאילים גבעות ככני צאן. מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור. החרים תרקדו כאילים גבעות ככני צאן. מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב. ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים.

ז תְּהִלֵי אֲרָץ: טעם בחי"ת מלעיל כמשפט ע"ו

מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים יַעֲקֹב - פתח גנוב[ה]

ח אַגַּם מַיִם - דבקים!

לְמַעַן יִבְנֶה-מַיִם: העי"ן בשווא נח לא בפתח, והי"ד אחריה בשווא נע כדין שני שוואים רצופים

ואינו נסוג אחור, אלא התיבות מוקפות והטעם במ' האמצעית.

תהלים קטו

לא לנו ידוד לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך. לטה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה. יצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו. אַזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּ. יְדִיָּהֶם וְלֹא יִמְיִשׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנָם. כְּמוֹתָם יִהְיוּ עֲשִׂיָּהֶם כֹּל אֲשֶׁר בְּטַח בָּהֶם. יִשְׂרָאֵל בְּטַח בִּידוּד עֲזָרָם וּמִגָּנָם הוּא. בֵּית אֱהֲרֹן בְּטַח בִּידוּד עֲזָרָם וּמִגָּנָם הוּא. יִרְאֵי יִדוּד בְּטַח בִּידוּד עֲזָרָם וּמִגָּנָם הוּא.

ידוד זכרנו יברך יברך את בית ישׂראל יברך את בית אהרן. יברך יראי ידוד הקטנים עם הגדלים. יסף ידוד עליכם עליכם ועל בניכם. ברוכים אתם לידוד עשה שמים וארץ. השמים שמים לידוד והארץ נתן לבני

⁵ עכ"פ לפי רש"י (לפסוק ה וכו"כ בבראשית מט יא ד"ה אסרי: "יו"ד יתירה").

⁶ הוא עצמו שר אותה בקלטת על פרק זה.

⁷ לפי המפרשים היו"ד נוספת, או "החול שלי" ולכן יש כאן טעם נסוג אחור.

אָדָם. לאַ הפּתּים יְהִלְלוּ יְהוָה וְלֹא כָל יְרֵדֵי דוֹסָה. וְאַנְחָנוּ נִכְרָרְךָ יְהוָה מַעֲמָהּ וְעַד עוֹלָם הִלְלוּ יְהוָה.

ב לְמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם

הַמִּילָה "נָא" בַּהֲלֵל

הַמִּילָה "נָא" מוֹפִיעָה 8 פַּעֲמִים בַּהֲלֵל, בִּשְׂתֵי צוּרוֹת וּבַכְּמָה סוּגֵי צִירוּפִים וּמִשְׁמַעוּיּוֹת:

- אֵיךְ נָא אֱלֹהֵיהֶם
- נִגְדָה נָא
- יֹאמֶר נָא / יֹאמְרוּ נָא... כִּי לְעוֹלָם חִסְדּוֹ.
- הוֹשִׁיעָה נָא; הַצְּלִיחָה נָא.

עַל הַהֲבַדֵּל בֵּין נָא רַפּוּיָה לְנָא דְגוּשָׁה, רֹאה לְקַמֵּן עַל הַנוֹסַח הַנִּכּוֹן "הַצְּלִיחָה נָא" לְפִי הַר"מ בְּרוּיָאָר.

כַּאן נַעִיר עַל הַמִּשְׁמַעוֹת:

א. לְפַעֲמִים מִשְׁמַשֵּׁת "נָא" (בְּדוּמָה לְ"אַנָּא") כַּ"מִּלַּת בְּקִשָּׁה", כְּנִיסוּחַ הַמְּפּוֹרָסִם בְּפִירוּשֵׁי רִש"י "אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה"⁸.

כך מְפַרֶשֶׁת הַגַּמְרָא (יוֹמָא פ"ז.) בְּדַבְרֵי אַחֵי יוֹסֵף (בְּרַאשִׁית נ':טז-יז):

"וַיֵּצֵאוּ אֵל יוֹסֵף לְאֹמֶר: אֲבִיךָ צָוָה לְפָנָי מוֹתוֹ לְאֹמֶר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָּא שָׂא נָא פְּשַׁע

אַחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפִשְׁעֵי עַבְדֵּי..."

הַגַּמְרָא מְבִינָה שִׁישׁ כַּאן שִׁימוּשׁ מְשׁוּלָשׁ בְּמִילַת בְּקִשָּׁה, וְלִכֵּן מְסִיקָה מְכַאן:

כֹּל הַמְּבַקֵּשׁ מִטּוֹ מַחְבִּירוֹ אֵל יִבְקֵשׁ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ פַּעֲמִים, שְׁנֹאמֶר אֲנָּא שָׂא נָא

וְעַתָּה שָׂא נָא⁹.

וְכַתֵּב שֵׁם מֵהַרֶש"א (חִידוּשֵׁי אַגְדוֹת יוֹמָא פ"ז.):

אֵל יִבְקֵשׁ יוֹתֵר מִג"פ שְׁנֹאמֶר אֲנָּא שָׂא נָא גו' וּפְרִש"י אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה עַכ"ל,

ר"ל אֵין נָא הָאֲמוֹר פֶּה אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה¹⁰, אֲבָל יֵשׁ נָא שְׁהוּא לְשׁוֹן עַתָּה, דְּלִפִּי

⁸ הַנִּיסוּחַ הַמְּפּוֹרָסִם "אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה" שְׁמוֹפִיעַ בְּמַדְרָשִׁים וּבְתַלְמוּד הַבְּבֵלִי – מוֹפִיעַ בְּפִירוּשֵׁי 5 פַּעֲמִים (בְּרַאשִׁית כ"ב:ב'; ל"ח:כ"ה; שְׁמוֹת י"א:ב'; בְּמַדְבַּר י"ל:א; דְּבָרִים ג':כ"ה; וּבַחֲלֵק מֵהַנּוֹסָחִים פַּעַם שִׁישִׁית: בְּרַאשִׁית מ':י"ד). בְּמַדְבַּר י"ב:א' כוֹתֵב "כֹּל נָא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה". לְפַעֲמִים מַעִיר בְּקִצְרָה, כְּגוֹן עַל "אַל-נָּא" (בְּרַאשִׁית י"ט:י"ח): נָא – לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה.

⁹ רִש"י: אֲנָּא שָׂא נָא וְעַתָּה שָׂא נָא – אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה.

¹⁰ מְקוֹרוֹ מְדַבְרֵי ר' אֵלִיהוּ מְזַרְחֵי בְּרַאשִׁית כ"ב:ב':

אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה. אֵינוֹ רוֹצֵה לוֹמֵר אֵין נָא בְּכ"מ אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה שֶׁהֵרִי מְצִינּוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת נָא שְׁאֵינוֹ לְשׁוֹן

בְּקִשָּׁה אֵלָּא הַכִּי פִירוּשָׁא אֵין נָא הָאֲמוֹר פֶּה אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה דַּא"ל"כ נָּא לְמָה לִּי:

אפ"ר: לֹא הִבְנִיתִי סוּף דְּבָרֵי הַרָא"ם. מַהוּ "דָּאֵם לֹא כֵן"?

אֲגַב, מֵהַרֶש"א הַרְחִיב פְּרִשְׁנוֹת זוֹ שֶׁל הַרָא"ם לְעֵינֵיקְרוֹן סַגְנוֹנִי כְּכֹל מְטַבַּע לְשׁוֹן "אֵין א' אֵלָּא ב", וְכֵן כוֹתֵב בְּחִידוּשֵׁי אַגְדוֹת

בְּרַכּוֹת כ"ו: "וְאֵין שִׁיחָה אֵלָּא תְּפִלָּה כו". ר"ל בְּמִקּוֹם הַזֶּה אֵינוֹ אֵלָּא תְּפִלָּה כְּמ"ש הַרָא"ם גְּבִי אֵין נָא אֵלָּא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה כו"

התרגום גם בכאן הוא מלשון עתה שתרגומו וכען שבוק כען, אבל התלמוד ימאן בזה דא"כ היה כפול, וכיון דחד מהם ע"כ הוי לשון בקשה אית לן למימר דכולהו מלשון בקשה דצריך ג"פ לבקש.

באופן זה ניתן אולי לפרש בהלל בפסוקים "יאמר/יאמרו נא". ברם ב"הושיע/הצליחה נא", קצת דחוק לפרש כך, בגלל הייתור לאחר "אנא" שבתחילת הבקשה¹¹. אך ייתכן שזהו חיזוק וזירוז נוסף להדגשת נחיצות הבקשה. למרבה ההפתעה יש מי שפרשו כך גם את נא שבפסוק "איה נא אלהיהם"¹².

ב. בדרך דומה ניתן לפרש ש"נא" היא "מלת זרוז" (או "מלת חיזוק" או "מלת נחץ", כמו "הבה"), המזכירה את מילת הזירוז המודרנית "נו" שנשאלה מיידית (כגון: נו כבר, בוא!). כעין זה מפרש ר' עמוס חכם (דעת מקרא) "יאמר נא" בהלל: "לשון פקודה... והתיבה נא מחזקת את השידול", וכך פרש גם ב"נגדה נא": "סיומת של חיזוק", וב"איה נא אלהיהם": "מלת נחץ".

ג. פירוש שלישי (שאיננו כה רחוק מהפירוש השני) מצוי בתרגומים הארמיים למקרא: **עכשיו, עתה**.

שלוש מילות זמן ארמיות נרדפות משמשות בתרגום תהלים לתרגם את "נא": 1. המילה "כְּעַן" המוכרת מן הארמית המקראית, ומקבילות לה המילים המקראיות: "כְּעַת" העברית, ו"כְּעַנְת" ו"כְּעַת" הארמיות¹³. במילה "כְּעַן" מתרגם אונקלוס בקביעות¹⁴ את נא העברית, ותרגום זה מופיע פעם אחת בתרגום תהלים ז, י: "יְגַמְרֵנָּא".

¹¹ השוה לדברי המהרש"א הנ"ל "התלמוד ימאן בזה דא"כ היה כפול".

¹² ר' עמוס חכם (דעת מקרא) מביא בכמה מקומות, כולל כאן, בשם י' בלאו שפירוש "נא" - בקשה ממש.

אשמח למצוא היכן כתב על כך בלאו.

כמו כן, ראה ביאור מרבה לספר על הגדה של פסח ([קורלסרוה תקנ"א](#)) מאת רבי ידידיה טיאה ניייל (ה'תפ"ב - י"ז בתשרי

ה'תקס"ו) רב העיר קרלסרוהה, בנו של "הקרובן נתנאל", ותלמידו של הרב יהונתן אייבשיץ:

למה יאמרו הגוים אי[ה] נא אלהיהם. מילת נא הוא מיותר. ונר[אה] דאין נא אלא לשון בקשה כדאי[תא] בברכות

דף ט' ע"ב אמרי דבי(י) ר' ינאי אין נא אלא לשון בקשה, והוא דמלעיגים עלינו האומות: הלא תמיד הי[ה] תפארת

ישראל ומפארים את עצמם שאם יתפללו לאלוהיה[ם] אז נענ[ים] משמי[ם] והקול קול יעקב. ועכשיו הן מחרפין

שה' לא ישמע תפילתם ובקשת[ם] וכדאי זה לבד לרחם עלינו, למה יאמרו הגוים איה נא ר"ל תחינתם ובקשתם

לאלהיהם כי עזב את עמו:

לפירושו, המלה 'נא' היא כינוי לתחינה ובקשה, והגויים אומרים 'איה נא' כשתפילות ישראל אינן נענות. כלומר, לדעתו נא

אלהיהם הוא צירוף סמיכות (= "התחינות שמופנים כלפי א-להי ישראל"). יבורך הרב אליהו לויין שהסביר לי נקודה זו.

[תופעה דומה יש בכינוי התחינות "מרנות" שבפי התימנים, על שם המילה "מרן" הפותחת אותן].

2. אך ברוב ככל המופעים של "נא" בתהלים (14 מתוך 16, כולל ה-8 שבהלל), מתורגם "פֶּדוּן", ופירושו: "עכשיו"¹⁵. למשל, "אָנָּא יִי הוֹשִׁיעָה נָּא" – מתורגם: "בְּבָעוּ מִנֶּךָּ ִּי פְּרוֹק"¹⁶ פֶּדוּן", כלומר: בבקשה ממך, ה', גָּאל עכשיו!".

3. מילת הזמן הנרדפת השלישית היא "הַשְׁתָּא", והיא מוכרת לנו מניבים מאוחרים של הארמית, כמו מהתלמוד הבבלי. במילה זו משתמש תרגום תהלים פעם אחת: בפסוק "אֵיהָ נָא אֱלֹהֵיהֶם" (תהלים קט"ו:ב). אך צ"ע: מה מקומה של "עכשיו" בפסוק זה? על כך עונה רד"ק:

למה יאמרו הגוים – זה טעם לשמך תן כבוד (תהלים קט"ו:א). שאם לא תעשה עמנו חסד, ותטשנו ותניחנו ביד הגוים, יאמרו: איה נא אלהיהם – כלומר עתה שאנחנו מושלים בם איה אלהיהם, יקומו ויעזרו אותם. פירוש זה מזכיר את האמור בשירת האזינו (לז-לח): וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוּ צוּר חֲסִיוֹ בּוּ... יְקוּמוּ וְיַעֲזְרֵכֶם...

ישתבח שמו, שזכינו לראות בישועת ה' לעמו לעיני גוים רבים, ונקווה שנשכיל לפעול עם א-ל.

ו יְרִיחוֹן: במלרע וכן הדבר בפסוק הבא יְמִישׁוֹן

¹³ בניגוד לפירושים אחרים – כך מפרש ר"א אבן עזרא (ובדרכו פירשו רלב"ג בעזרא ז'י"ב, שד"ל שמות כ"א:י' ודעת מקרא), וזו לשונו (בפירושו לקהלת ט"י:א):

ודע כי מלת עת חסרת נו"ן. ועתה אבאר: דע שאין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומובלע ונוסף ונעדר כי אם אותיות יהו"א כאשר פֶּרַשׁ ר' יהודה ב"ר דוד בעל הדיקדוק ז"ל.

ואות הנו"ן ימצא כראש מבוולע וחסר, וכן באמצע ובסוף, כמו נסע, שבולע הנון בדגש ניסע. וכן וישא, ויתן, ויטע, וידר, ויפל, ויגף, יבול עלהו (יחזקאל מ"ז:י"ב).

ובפועל ייראו הנו"ן כולם: נוסע, נושא, נותן, נוטע, נודר, נופל, נוגף, נובל. ובציווי ייחסרו הנו"ן כמו קומו סעו (דברים ב'כ"ד), שאו את ראש (במדבר א'ב'), תנו יד לי"י (דברי הימים ב' ל"ח). ופעמים ישארו הנו"ן על מתכותם כמו נפלו עלינו (הושע י'ח).

ובאמצע ימצא מבוולע כנו"ן שני במלת שְׁמִי, כי הוא מן ולא אשנה לו (שמואל א' כ"ו:ח). וכן בת חסרת נו"ן. וכן עת הוא אֶנְתָּה. וכמוהו בדברי קדמונינו זכרונם לברכה: עוֹנָה. וכן בלשון ארמית וכעת וכענת. ודגשות ת"ו עתו להתבלע הנו"ן, כדגשות ת"ו בתו, ונו"ן אני במלת אתה. וכן חטיב. ושניהם נראים בארמית. ות"ו אמתו כי שרשו מן אמונה, והת"ו לשון נקבה. ויורה עליו ותהי האמת נעדרת (ישעיהו נ"ט:ט"ו). וכן ת"ו עת לשון נקבה. ועל זה הדיקדוק ישאר לעות את יעף (ישעיהו נ"ד) לבדו ולא יהי לו חבר במקרא.

¹⁴ למרבה ההפתעה, אף "אל תאכלו ממנו נא" תרגם "פֶּדוּ חַי", המכוון לפרשנות זו של "עכשיו". וכבר העיר על זה ראב"ע בפירושו הקצר לשמות: "והמתרגם ארמית אמר [כד] חַי, והוא האמת... כאילו אמר: 'אל תאכלו כמו עתה' [=אלא, המתינו עד שיצלה אפ"ר]), כי פירוש 'נא' בכל המקרא כמו 'עתה', על דעתי".

¹⁵ רב עז"ם במילונו לתרגומים, עמ' 430: "פֶּדוּן (פֶּדוּן) = עתה".

ביין הטוב יש חוסר עקביות: את נָא שב"הוֹשִׁיעָה נָּא; והצְלִיחָה נָּא מתרגם: אָנָּא; ואילו ב"נְגִדָה נָּא" וב"יאמר / יאמרו נָּא" העתיק את לשון המקרא נָּא!

¹⁶ המילה "פֶּרוֹק" אינה מופיעה בכל מהדורות התרגום, וגם חסרה ביין הטוב. היא נמצאת במק"ג הכתר, ובאתר CAL ציון: "פרוק#1". רב עז"ם במילונו לתרגומים, עמ' 309: פֶּרוֹק = הושע, גאל, פדה.

ז' קהלו: הה"א בשווא נח

אפ"ר: ידיהם... רגליהם - פשוטו של מקרא כנראה איננו "ידיים ורגלים שלקהם", אלא "ידיים לקהם... רגלים לקהם", בדיוק כמו "פה לקהם... עינים לקהם", ורק מטעמי "פיסוק" שונה הסגנון (ע"פ ר' פרופ' אהרן מירסקי ז"ל כאן, עמ' י"ט, ויבדל"א, פרופ' שמחה קוגוט נ").

ח קמוהם: הכ"ף בשווא, לא בקמץ ומלרע, לא פמוהם!

ישאל בטח בה'... - ר' שלמה קרליבך

ט-יא עזרם ומגנם, הוא - להקפיד על הפיסוק (בלחן שהזכרתי - משובש)

ניגונים מ"יברך את בית ישראל":

קלאסי (להקפיד לעלות סולם בסוף "לבני אדם", כדי להימנע מהכפלת מלים

בפסוק האחרון במזמור!)

המלאך הגואל

יב יברך יברך: שתי התיבות מוטעמות מלרע וכן הדבר בהמשך, הפסק עיקרי בפסוק בתיבת יברך המוטעמת בעולה יורד אפ"ר: "עולה [ו]יורד" הוא הטעם המפסיק שכוחו גדול אף יותר מאתנחתא. הוא מורכב בד"כ משני סימונים: עולה ויורד. ה"יורד" מסומן בהברה המוטעמת. לכן יש להטעים יברך מלרע. גם את ה-יברך השני יש להטעים מלרע. הוא מוטעם בטעם המפסיק הנקרא "דחי" או "ימנית", כי הוא נדחה מהמילה עצמה לימין המילה (ואין הוא נמצא במקומו הטבעי, בהברה המוטעמת). על טעם זה ראה בהערת שוליים.¹⁷ יד יסף: במלרע. אפ"ר: לכאורה הקורא מלעיל משבש באופן חמור את המשמעות, לפי מבטא הדיבור היום ששמות פרטיים בד"כ מלעיליים! תגובת הר"א לוי: לא חיישינן להכי.

יז "יהללו יה" - המילים מוקפות, הטעמה עיקרית ב'י' האחרונה, ויש "נחץ משני" בה"א. שני השוואים נעים.

יח נברך יה - ר' צרויה [ולא סגולה] ומלרע (דלא כסידורים מסוימים שסימנוהו בטעות מלעיל).

תהלים קטז

אהבתי כי ישמע ידוד את קולי תחנוני. כי הטח אָזְנוּ לִי וְכִימִי אֶקְרָא. אֶפְפוּנֵי חֲכָלִי קוֹת וּמְצָרֵי שְׂאוֹל קִמְצוּנֵי צָרָה וְגוֹן אֶמְצָא. וְכַשֵּׁם יְדוּד אֶקְרָא אָנָּה יְדוּד מְלֻטָּה נְפָשִׁי. חֲנוּן יְדוּד וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ קְרָחַם. שְׁמֵר פְּתָאִים יְדוּד דְּלוֹתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. שׁוּבֵי נְפָשִׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי יְדוּד גָּמַל עָלַיְכִי. כִּי חִלְצָתָּ נְפָשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינֵי מִן

¹⁷ ראה: א. דו-שיח בין מערכי לב למענה לשון על "כמה כמה": https://blog.maanelashon.org/2017/04/blog-post_12.html

ב. דרשה לשבת חוקת: https://blog.maanelashon.org/2018/06/blog-post_27.html

דמעה את רגלי מדחי. אתהלך לפני ידוד בארצות החיים. האמנתי כי אדבר אני עניתי קאד. אני אמרתי כחפזי כל האדם כזב.

מה אשיב לידוד כל תגמולהי עלי. כוס ישועות אשא וכשם ידוד אקרא. נדרי לידוד אשלם נגדה נא לכל עמו. יקר בעיני ידוד הסותה לחסידיו. אנה ידוד כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי. לך אצבח זבח תודה וכשם ידוד אקרא. נדרי לידוד אשלם נגדה נא לכל עמו. בחצרות בית ידוד, בתוככי ירושלם, הללויה:

א אהבתי כי ישמע ידוד - להקפיד על מעין דבקים ע-א¹⁸

ב אָזְנוֹ: האל"ף בקמץ קטן

ד כאן ולהלן יג, יז: להקפיד על פיסוק נכון: "ובשם ילוד - אקרא"

אָנָה: במלרע (שהרי זו מלת בקשה, ולא מלת השאלה "לאן?", ואעפ"כ, הכתיב בה' סופית, ולא

ככתיב הרגיל, אָנָא, המופיע לקמן קיח, כה). הקורא מלעיל או מי שאינו מדגיש את

הנר"ן, יש מקום לומר שנחשב שינוי משמעות, ואולי אף נמצא מחרף ח"ו.

ה וְאֶלְהֵינוּ: האל"ף כלל אינה נשמעת

ו פְּתָאִים: קרא: פְּתָאִים, החירק ביו"ד והאל"ף אינה נשמעת. לא: פְּתָאִים. דְּלִתֵּי: במלרע

אפ"ר: נְגִדָה־נָא - נגד במקרא פירושו 'מול', 'נכח'

ניגונים מ"שובי נפשי":

👉 - ר' שלמה קרליבך

👉 ניגון 'א-לי אתה ואודך' של חב"ד

ז שוֹכֵי: במלרע

יא בְּחֶפְזִי: ב' רפויה, כי מחובר ל"אמרת" החי"ת בקמץ קטן להקפיד על הגיית פ' ולא ב' (נטייה רווחת

עקב "הידמות על רקע קוליות")

ניגונים מ"מה אשיב":

👉 קלאסי

👉 לך אצבח זבח תודה - ר' שלמה קרליבך

👉 יש לר' שלמה קרליבך מנגינה קליטה ויפה על 'מה אשיב'. הבעיה שהיא לא כל כך

מוכרת, אך כדאי להכירה לציבור

¹⁸ וכיו"ב בקדושת מוסף: "שמע - אומרים".

יד וכן להלן יח: להקפיד על פיסוק נכון: "נְדָרֵי - לִידוֹד אֲשֶׁלֶם"

טו הַפְּלוֹתָהּ: ההטעמה במ"ם, במלעיל והשווא בוא"ו שלאחריה, נח!

טז אָנָּה: במלרע (שהרי זו מלת בקשה, ואעפ"כ, הכתיב בה', וראה מה שהערנו לעיל קטז, ד).

כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ - ניקוד והטעמה שונים, הראשון צורת הַפֶּסֶק והשני צורת הַקָּשֶׁר.

יט בְּתוֹכָכִי: במלעיל

תהלים קיז

ניגונים ל"הללו":

☞ "רחם בחסדך" חסידות ויז'ניץ (קישור), ואז להמשיך "הודו" בניגון המהיר של ר' שלמה קרליבך "בנה המקדש" (קישור)

הללו את יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְיִשְׁבְּחוּהוּ כָּל הַיּוֹמִים.

כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ וְאָמַת יְדוֹד לְעוֹלָם הִלְלוּ יְיָ.

תהלים קיח

ניגונים ל"הודו":

☞ הודו לה' - ר' שלמה קרליבך

☞ ויתנו לך - ר' שלמה קרליבך

☞ "מלוך על כל העולם" - ר' שלמה קרליבך

☞ להתחיל את הניגון מן המצר (המפורסם; של ר"ב צ'ייט) כבר מ"הודו"

הודו לידוד כי טוב, כי לעולם חסדו.

יאמר נא ישׂראל, כי לעולם חסדו.

יאמרו נא בית אֱהֲרֹן, כי לעולם חסדו.

יאמרו נא יִרְאֵי יְדוֹד, כי לעולם חסדו.

מן המצר קראתי יְיָ עֲנֵי בְּמִרְחֵב יְיָ. יְדוֹד לִי לֹא אֵינִי מֵהַיּוֹם לִי אֲדָמָה. יְדוֹד לִי בְּעֶזְרִי וְאֲנִי אֶרְאֶה בְּשֹׁנָיִ. טוֹב לְחַסוֹת בִּידוֹד מִבְּטֹחַ בְּאֲדָמָה. טוֹב לְחַסוֹת בִּידוֹד מִבְּטֹחַ בְּנִדְבִיבִים. כָּל הַיּוֹמִים סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְדוֹד כִּי אֲמִילָם. סְבִיבוּנִי גַם סָבְבוּנִי בְּשֵׁם יְדוֹד כִּי אֲמִילָם. סְבִיבוּנִי כְּדַבְּרוֹרִים דְּעִכּוֹ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְדוֹד כִּי אֲמִילָם. דַּחַה דְחִיתֵנִי לְנֶפֶל וְיְדוֹד עֲזָרֵנִי. עֲזֵי וְזָמַרְתָּ יְיָ וְיִהְיֶה לִי לִישׁוּעָה. קוֹל רִנָּה וְיִשׁוּעָה בְּאֶהְלִי צְדִיקִים יְמִין יְדוֹד עֲשֵׂה חֵיל. יְמִין יְדוֹד רֹמְמָה יְמִין יְדוֹד עֲשֵׂה חֵיל. לֹא אֲמוֹת כִּי אֶחְיֶה וְאֶסְפֵּר מַעֲשֵׂי יְיָ. יִסֵּר וְסָרְנִי יְיָ וְלִסְפוֹת לֹא נִתְּנִי. פִּתְחוּ לִי שַׁעַר צְדָק אֲבֹא בָּם אוֹדֶה יְיָ. זֶה הַשַּׁעַר לִידוֹד צְדִיקִים יָבֹאוּ בוֹ.

אוֹדֶךָ כִּי עֲבִיתֵנִי וְתִהְיֶה לִי לִישׁוּעָה. אוֹדֶךָ כִּי עֲבִיתֵנִי וְתִהְיֶה לִי לִישׁוּעָה.

אֲכַן מִאֲסוֹ הַבּוֹנִים הַיְתֵה לְרֹאשׁ פְּנֵה. אֲכַן מִאֲסוֹ הַבּוֹנִים הַיְתֵה לְרֹאשׁ פְּנֵה.

מֵאֵת יְדוֹד הַיְתֵה זֹאת הַיְתֵה נִפְלְאוֹת כְּעִינֵינוּ. מֵאֵת יְדוֹד הַיְתֵה זֹאת הַיְתֵה נִפְלְאוֹת כְּעִינֵינוּ.

זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְדוֹד נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה בוֹ. זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה יְדוֹד נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה בוֹ.

אֲנִי יְדוֹד הוֹשִׁיעָה נָא אֲנִי יְדוֹד הוֹשִׁיעָה נָא

אָנא ידוד הצליחה נא. אָנא ידוד הצליחה נא.

כָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְדוּד בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְדוּד.

כָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְדוּד בְּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְדוּד.

אל ידוד וַיֵּאָר לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.

אל ידוד וַיֵּאָר לָנוּ אֶסְרוּ חַג בְּעַבְתִּים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ.

אֵלֵי אֶתְּהָ וְאֵלֵי אֶרְמוֹסְךָ. אֵלֵי אֶתְּהָ וְאֵלֵי אֶרְמוֹסְךָ.

הִדּוּ לִידוּד כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד. הִדּוּ לִידוּד כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד.

א/כט הוֹדוּ: מלרע

חֶסֶד - להקפיד על הגיית ס' ולא ז'; ד' ולא ת' (בטייה רווחת עקב "הידמות על רקע קוליות", ועל כך הזהירו כבר בירושלמי!)

ניגונים מ"מן המצר":

קלאסי = לחנו של הרב ברוך צ'ייט (חייט) - אינו תואם את המסורה בפסוק הטעמים (ובוודאי שלא את ההטעמה), וזה משפיע גם על דגש קל (רפה!) ואף על המשמעות.

ה המצר - מלרע

בְּמִרְתָּב יָהּ: תיבה ראשונה במלרע, אין טעם נסוג אחור למ"ם; החי"ת בקמץ ולא בפתח.

ב' הראשונה (ב) רפויה הואיל ומחוברת ל"ענני" בטעם שאינו מפסיק, ודלא כאחת הדעות בתלמוד שזוהי

מילה אחת, הואיל והמסורה הכריעה אחרת!

י/יא יב אֶמְלִיִּם: למ"ד בפתח ולא בקמץ

יג דְּנָה: דל"ת בפתח ולא בקמץ

יד עֵזְי: העי"ן בקמץ קטן

טו בְּאֶהְלִי: האל"ף בקמץ גדול והה"א בחטף-קמץ¹⁹, יש לבטא ה' עיצורית (=Be'ahole או

Be'aholey²⁰), אך לא להטעים אותה²¹, כי ההטעמה מלרע - בלמ"ד. עֵשָׂה תָּיִל: טעם נסוג אחור

לעי"ן, כן הדבר גם בהמשך

¹⁹ כן הוא לפי המסורת, ויגעו המדקדקים להבין זאת, וטרם עלה בידם הסבר מניח את הדעת. עכ"פ, כך מכריעים ר"ש טל בסידורי רינת ישראל ור' ישראל אליצור בתיקון קוראים חורב (שניהם מזכירים בהקדמותיהם את שתי השיטות), וכן "סימנים".

אך בסידור קורן הוכרע כמדקדקים, ועי"ש בנספח האחרון למהדורה החדשה מאת חנן אריאל.

בנושא הקמץ האזינו להקלטה 86 באתר מענה לשון: "נפש יהודית": "מזמור טו - חלק ב:

"בְּאֶהְלִי" או "בְּאֶהְלֵךְ" - לעומת "בְּאֶהְלִיךְ" קישור ישיר: <https://www.maanelashon.org/?p=417>

ניגונים מ"פּתּחוּ לִי שְׁעָרַי":

ר' שלמה קרליבך

אתה בחרתנו ("המעביר בניו") - ר' שלמה קרליבך (אפשר להמשיכה עד סוף ההלל)

ישנה מנגינה נוספת ל"פּתּחוּ לִי" (אפשר להמשיכה עד לאחר 'אנא ה".." שר' שלמה

שר אותה. היא שקטה ויפה מאד.

ניגונים מ"אֹדֶךְ פִּי":

קלאסי ישן: אֹדֶךְ אֹדֶךְ

קלאסי: אֹדֶךְ ... עֲנֵי – תִּנֵּי

המשך: פּתּחוּ לִי - ר' שלמה קרליבך

ענבי הגפן

המנון התקווה

כג מֵאֵת יְלֻדָּךְ - להקפיד על מבטא א' עיצורית, שלא יישמע ח"ו "מת"

האזינו להקלטה 5 באתר מענה לשון: "[נפש יהודית](https://www.maanelashon.org/?p=172)": " 5. מאת ולא מת" קישור ישיר:

<https://www.maanelashon.org/?p=172>

הַיְתֵּינָה זֹאת: טעם נסוג אחור לה"א, ואעפ"כ השווא נותר נע, הגם שהוא לאחר תנועה גדולה המוטעמת.

נְפִלְאָת - א' נחה!

בְּעֵינַיִנוּ - מלעיל.

כִּד נְגִילָה - מלעיל וְנִשְׁמָחָה - מלרע

כה אַנָּא ה' הושיעה נא, אַנָּא ה' הצליחה נא - יש לבטא את כל המלים בפסוק זה בהטעמת "מלרע".

"אַנָּא" - מלרע, ובהדגשת הנו"ן בדגש חזק

ה' (=א-דני) - את שם אדנות יש לבטא תמיד מלרע, היינו להטעים את סוף השם "נִי", ולא את

"ד" (=מלעיל) ובוודאי שלא את האל"ף שמנוקדת בחטף פתח ("א"), כי לעולם אין מטעימים

אות שמנוקדת בשווא או בחטף (הכרעת משנ"ב סימן ה ס"ק ב²²). במיוחד יש להיזהר בכך בברכת

כהנים, שרבים טועים בהטעמת שם ה' מחמת המנגינה.

לכל הדעות, אין לומר במילה "באהלי" (ובחברותיה, מחרת, צהרים, נעמי) רק קמצים גדולים, כפי שרבים אומרים.

²⁰ יש שרים "בעולי צדיקים" - BeOley

²¹ יש שרים זאת מלעיל דמלעיל (כבהערה הקודמת), ויש שרים זאת מלעיל ומטעימים את הה"א, והרי לא יתכן להטעים אות

המנוקדת בחטף!

²² בעקבות המלבי"ם (ארצות החיים) ור' שבתי סופר ור"י עמדין (לוח ארש חלק א' סי' ז). ודלא כשו"ת מהר"ם לובלין

שהכתב על כך עם המהרש"ל.

הוֹשִׁיעָה - אף שיש דעות שונות בהטעמת פֻּעַל זה (ר' מנחת שי), "כבר הורה זקן", הרב מרדכי

ברויאר ז"ל, כי יש להטעים את סוף המלים: "הוֹשִׁיעָה נָא... הַצְּלִיחָה נָא", ושכן כתוב בכל

כתבי היד ובדפוס ראשון ("כתר ארם צובא", עמ' 43 - 44).

נָא - בשתי הפעמים יש לבטא את הנו"ן עם דגש חזק (ודלא כחדשים מקרוב באו, שמחקו

מסברתם את הדגש²³, ודלא כמזלזלים בהגייתם ואינם מדקדקים להדגיש דגש חזק באופן

כללי²⁴). מכיוון שבמלה זו הברה אחת בלבד - הטעמתה מלרע.

כו בְּרַכְנוּכֶם: מלרע

כז ויאר לנו - דינם כמלים מוקפות והטעמה עיקרית בלמ"ד, ומשנית ביו"ד (הערת רי"ח מזרחי, תהלים

עטרת פז).

כה וְאוֹדֶךָ / אֲרוּמֶךָ: בְּ בַסּוֹף הַמִּילָה דְגוּשָׁה בַדְּגֵשׁ חִזָּק!

וְהַלְלוּהוּ !! אֲלֵהֵינוּ כָּל סַעֲשִׂיךָ, וְחִסְדֶיךָ צְדִיקִים עוֹשֵׂי רַצוֹנְךָ, וְכָל עֲפָרְךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרַנָּה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׂבְּחוּ

וַיִּפְאָרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיִּקְדְּשׁוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת שְׁמֶךָ מִלְּכָנּוּ, כִּי לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁמְּרָה נְאֻם לְזִמְרָה, כִּי מְעוֹלָם

וְעַד עוֹלָם אֶתָּה אֵל. בְּרוּךְ אַתָּה !! סֵלָה מְהֵלָל בַּתְּשַׁבְּחוֹת.

ברכות ותפילות חנוכה

ברכות הדלקת נרות חנוכה

בְּרוּךְ אַתָּה יי א-להינו מִלְּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ לְהַדְלִיק נֵר (שֶׁל) חֲנֻכָּה.²⁵

בְּרוּךְ אַתָּה יי א-להינו מִלְּךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבְוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה.

בהדלקה הראשונה בחג זה מוסיפים:

בְּרוּךְ אַתָּה יי א-להינו מִלְּךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲנֻכָּה וְקִיּוּמָנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה.

הנרות הללו

הַנְּרוֹת הַלְלוּ אָנוּ / אֲנַחְנוּ מְדַלְּקִים עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת,

שֶׁעָשִׂיתָ לְאַבְוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנֵי הַזֶּה, עַל יְדֵי פְּהִינְךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׂמוֹנֵת יָמֵי חֲנֻכָּה הַנְּרוֹת

הַלְלוּ קִדְּשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אֲלֵא לְרְאוּתָם בְּלְבָב, כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ

הַגָּדוֹל עַל נְסִיךָ וְעַל נְפִלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתֶךָ.

²³ ע"פ הר"מ ברויאר הג"ל. אע"פ שאין כאן כלל "אתי מרחיק" (בא רק אם המילה לפני הדגש מוטעמת מלעיל), הרי הוא דומה

לדגש של אִמְלִטָּה נָא בראשית יט כ. וע"ע שופטים ו, לט.

²⁴ אף שמקיפידים בדגש קל, הגם שהשפעתו על המשמעות קטנה לאין שיעור, אם בכלל קיימת, לעומת השפעת

הדגש החזק במקרים רבים).

²⁵ דיון על "של", ראה: אוריאל פרנק, ידו של עני: לאן נעלמה ה' היידוע של "העני"? באתר "השפה העברית"

הנרות הללו ש...

בתאריך 11 בדצמ' 2015 ב-11:33 מאת צבי שביט <zviaya@gmail.com>:
שמעתי מהרב שלי, הרב אלחנן בן-נון, שיש להקפיד לומר "הנרות הללו אנו מדליקים על הנסים..."
ולא "הנרות הללו שאנו מדליקים על הנסים...".
אם אומרים "שעל" המשמעות היא שהנרות הדולקים הם זכר לנסים. אבל, כידוע, ההלכה היא
שהדלקה עושה מצווה, ולכן, לא הנרות הדולקים הם הזכר לנסים, אלא הפעולה של הדלקת הנרות
היא הזכר לנסים.

בתאריך 9 בדצמ' 2020 ב-0:35 מאת צבי שביט <zviaya@gmail.com>:
א. את הפיוט "הנרות הללו" אין לומר לפני שהאש נתפסת בנר הראשון. גם אם לוקח זמן עד שהאש
נתפסת בנר, אין להתחיל לומר "הנרות הללו" כדי לא להפסיק בין הברכה למצווה.
ב. יש האומרים בטעות "הנרות הללו שאנו מדליקין". ברור שזו טעות. אם אומרים "הנרות הללו שאנו
מדליקין", כל המשך המשפט רק מתאר על אילו נרות אנחנו מדברים, אבל אין כאן שום אמירה על
הנרות. ברור שהגרסה הנכונה היא (וכך גם כתוב בסידורים) "הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים...".
כלומר, אנו מדליקים את הנרות האלו על הנסים.

אפ"ר:

מפליא מאוד עד כמה טעות זו נפוצה!

חיפוש במרשתת מראה שהנוסח השגוי [עם ש'] נפוץ פי שניים מהנוסח הנכון!

"הנרות הללו אנחנו מדליקין"	"הנרות הללו אנחנו מדליקים"	"הנרות הללו אנו מדליקים"	"הנרות הללו אנו מדליקין"	"הנרות הללו שאנחנו מדליקין"	"הנרות הללו שאנו מדליקים"	"הנרות הללו שאנו מדליקין"
כ-148 תוצאות	כ-249 תוצאות	כ-1,660 תוצאות	כ-2,410 תוצאות	כ-249 תוצאות	כ-5,080 תוצאות	כ-5,400 תוצאות
4,467				10,729		

יתכן שהסיבה להוספת האות ש' היא מוזיקלית: השוואת מספר התנועות בכל צלע.

ייתכן שזה קשור לחזן המוכר [מאת: אברהם צבי דוידוביץ].

אמנם, בביצוע לחן זה ע"י מקהלת בית הכנסת המרכזי בחיפה [בניצוח יצחק הילמן משנת הקלטה 1957, מתוך אוסף
הקלטות קול ישראל בארכיון הצליל בספרייה הלאומית] שרים כהלכה "אנו", ללא ש' [אגב, את מילת היחס "לנו" מבטאים
בטעות מלרע²⁶].

²⁶ טעות דומה יש כששרים ברכת המזון ומבטאים "לנו" מלרע: "תמיד לא תסר לנו ואל תחסר לנו", וכיו"ב במילה "לנו" מלרע:
"תתקן הוא ושמפח לדור דורים, ויתפאר לנו לעד ולנצח נצחים, ויתקדר לנו".

כך גם בביצוע של [חבורת רננים](#) [מתוך שירי חנוכה תשל"ח 1978 בסדרת הרדיו "שוב יוצא הזמר", החל מ-2:52], שרים כהלכה "אנו", ללא ש' [וגם המילה "לנו" כהלכה, מלעיל! ב-3:49].
וכך גם בביצוע של [איזק גודפרנד](#) [הקטע "על ידי כהניך הקדושים, וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנְּרוֹת הַלְלוּ קֹדֶשׁ הֵם" מדולג] שר כהלכה "אנחנו", ללא ש' ["לנו" מלרע].
אך בביצוע של [דליה עמיהוד](#) ומקהלת ילדים (1967): "שאנו".

אָנוּ / אֲנַחְנוּ

1. רקע: ירמיהו פרק מב פסוק ו: אֲשֶׁר (כתיב: אנו) אֲנַחְנוּ שְׁלֵחִים אֲתָךְ אֶלֵינוּ נִשְׁמָע רד"ק אשר אנו שולחים - אנו כתיב וקרי אנחנו והענין אחד אלא שמלת אנו לא נמצא במקרא עוד אלא זה אבל הוא נהוג בלשון משנה ובתלמוד:
2. בתקופת הראשונים החלה תנועה "טהרנית" לתיקון "אנו" ל"אנחנו" המקראית: לדוגמה: ספר כלבו סימן קכב:
עלינו לשבח... ואנחנו כורעים גרסינן ולא גרסינן ואנו כי אין בכל הקריאה רק אני ובכל מקום ואנו לשון אנינות כמו ואנו הדיגים.
3. למרות תנועה זו, כמעט בכל מקום בתפילה שמופיע "אנחנו", ניתן למצוא שרידים ל"אנו" (שהיא כנראה הנוסח המקורי שתוקן).
לדוגמה: עלינו לשבח:
פירושי סידור התפילה לרוקח [קלב] מלכיות עמוד תרנח ואנו¹⁶ כורעים ומשתחוים

[מעתיק כאן את סוף המאמר "בירור מקיף על אמירת 'הנרות הללו' שאומרים בחנוכה"](#)

[ונה [קישור](#) לפורמט אחר]

בהערה 10 נכתב ש"הנרות הללו אנחנו", נמצא בלקט יושר) חלק א אורח חיים עמוד קנב ענין א ד"ה הנרות הללו (והוא "נוסח הספרדים".
ואכן כך מצאתי בכמה סידורים ספרדיים שבדקתי, אבל צ"ע מתי החל "נוסח הספרדים" הזה?
"הנרות הללו אנו מדליקין" הוא הנוסח המופיע בספר אבודרהם, בטור וגם בשולחן ערוך (סימן תרעו סעיף ד!)

ה. הנוסחות בזמנינו בקהילות השונות

נוסח תימן – שאמי (כנה"ג)

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות. שע שית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ו

אין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות לשמך על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך
[51].

נוסח תימן – בלדי (ע"ח)

הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית עם אבותינו בימים ההם בזמן זה
ה. על ידי כהניך הקדושים. וכל שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא
לראותן בלבד. כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך[61].

נוסח הספרדים

הנרות הללו אנחנו מדליקין על הנסים ועל התשועות. ועל הנפלאות. שעשית לאבותינו. על ידיכהניך הקדו
שים. וכל שמונת ימי חנכה הנרות הללו קדש. ואין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד, כדי להודו
ת לשמך על נסיך ונפלאותיך וישועותיך[71].

נוסח אשכנז-וספרד

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות. שעשית לאבותינו בימים ה
הם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות לה
שתמש בהם. אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך[81].

ו. שנויי גירסאות- וביאורים

הנוס' שלפנינו היא הכתובה במ"ס לפנינו

הנרות האילוי[91] אנו[101] מדליקין על הישועות[111] ועל הנסים ועל הנפלאות,

אשר[121] עשית[131] ללאבותינו על ידי כהניך הקדושים[141], [151] וכל [מצות] שמונת

ימי חנוכה הנירות האילוי[161] קודש [הם][171], [181] ואין לנו רשות להשתמש בהן[191] אלא לראות

ן בלבד[201], כדי להודות שמך[211] על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך[221].

[א] וע"כ מש"כ בהגה לתקן אולי צ"ל ומדליק, או אולי צ"ל מתחיל. אינו נכון.

[ב] אך ע' בלקט יושר (שם עמוד קנב ענין ד): "ולאחר שאמר הנרות [הללו] היה מנגינן מעוז צור ישועתי". הרי דמבואר להדיא דהיינו אחר גמר כל הדלקת
הנרות. וצ"ל דלאו סתראי נינהו והא דידיה הא דרביה בעל התרוה"ד. וע' שם (עמוד קנא ענין ד): "ואמר מי שהדליק בב"ה צריך לומר הנרות הללו, אבל
המשתתף אין צ"ל הנרות הללו". הרי שיש דינים באמירתו. וצ"ע.

[ג] יש להעיר שגם בהגמ"י כתב אחר ההדלקה, ואעפ"כ מבואר דהיינו בתוך סדר הברכות, וא"כ יתכן אף
ששיתו כן היא. וכן בשאר הראשונים לא בכולהו מוכרח דפליגי יעו"י היטיב.

[ד] ר"ל שנצטרך להוריד גם את העל השלישי ובזה שוב יגרע מהמנין, וצ"ל דלד' המט"מ לא יוריד רק אחד, וזה
לא ניחא לא"ר מצד דקדוק הלשון.

[ה] מנין התיבות 51, גם בזה י"ל כנ"ל כנגד 36 + 8 שמיים + 6 אותיות נר חנוכה=51.

[ו] מנין התיבות 46, גם בזה י"ל כנגד 36 + 8 שמיים + 2 אותיות נר =46. ודע שמל' מהרי"ץ שהבאנו להלן

ביאורים מוכח שאיהו שהגיה הגי' ע"פ מ"ס אך קודם לא נהגו בנוס' זה.

[ז] מנין התיבות 38 ובלא המילים הנרות הללו הראשונים עולה 36, וע"כ לא גרסי לבסוף "ועל" וכו"ז כתב המט"מ והובא בא"ר יעו"ש. ויש אפשרות
נוספת לא לחשב את המילים הנרות הללו השניות שבהמשך.

8 אעיר על מנין התיבות בכולהו אף על פי שכבר כתבנו שהעיקר בזה דלא סבירא לן לחוש לזה, וכמש"כ רבינו השתילי זיתים, וכן נהגו רוב הקהילות. מ"מ להראות שלכל מנהג י"ל ג"כ הענין של מנין התיבות. והנה לגי' זו מנין התיבות 50, וי"ל כנגד 36 + 8 שמשים + 6 אותיות נר חנוכה = 50.

9 כ"ה גם במרדכי, אך כל הנוס' אומרים הללו, וכ"ה גי' שו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד, דפוס פראג סימן 10), ספר תשב"ץ קטן (סימן תקעו), רבינו ירוחם – (תולדות אדם וחווה נתיב ט חלק א דף סא טור ב), רא"ש (שבת פרק ב), טור (אורח חיים סימן תרעו), הגהות מיימוניות (הלכות מגילה וחנוכה פרק ג), ובס' לקט יושר (חלק א אורח חיים עמוד קנא ענין ד, ובע' קנב ענין א), וכ"כ האבודרהם (חנוכה), ובספר המנהגים (טירנא, חנוכה), וכ"ה בספר האגודה. ובשו"ת מהרש"ל (סימן פה), ומהר"ל (מנהגים, הלכות חנוכה), ובשו"ת מהר"ל (סימן קמה), בית יוסף (שם), ובשו"ע ס"ד ופ"פ **ביאורים** – ועי' בפרי מגדים על או"ח – (משבצות זהב – אגרת): הנרות הללו כמו האלה תשבי, ומ"ש שם שוה לנתיבות זכורים לכאורה נר זכר הוא וכן בדר"ל אף הכלי בלשון זכר מטלטלין נר חדש לא ישן והקבוץ בנתיבה כמו אבות ופולגשים בהיפוך. י"ל ב' ידיעות אי שייך עיין בשערי תפלה לזמן הזה ההר הטוב יע"ש עיין מ"ש בפריי. ועי' בספר אמרי נועם – לחנוכה ויש לרמז זאת בנוסח "הנרות הללו אנו מדליקין", כי הללו עולה ע"א, והם ל"ו ו"ה סנהדרין, מימין ושמאל, כנודע [עיין בברכ"ע מאמר אילו של יצחק פרק לבן], ואחרי רבים להטות לטובה, אמן. ע"כ. ועי' בשו"ת בית יהודה (חלק אורח חיים סימן כא) כתב:... שהנרות ש"ח אנו אומרים עליהם הנרות הללו קדש הם ופירושהו הוא ג"כ על הבזיכין שהשמן והפתילות נתונים בהם כפירש"י ז"ל בחומש ...

10 נוס' הספרדים "אנחנו". וכ"ה בלקט"י שם.

11 כ"ה גם בתשב"ץ, ובלקט"י, והגמ"י, אך י"ג התשועות, וכ"ג כל הנוס' היום. וכ"ה ברא"ש ובטוש"ע, ובאבודרהם. ואגודה, ובשו"ת מהר"ם, ורי"ו, ומהר"ל ומהרש"ל, ויש להעיר ש"על התשועות הוא הראשון כ"ה בנוס' התימן בלדי הנ"ל, אך בשאר הנוס' הוא אח"כ. והוא או השני או השלישי. ובכל המקורות הנ"ל ראשונים ואחרונים הנוס' בסדר הוא **על התשועות ועל הניסים על הנפלאות, מלבד האגודה**, [יש להעיר שכל הגי' שם מחודשת ושונה משארא, והובא נוס' לעיל, וכן גם גי' תימן שאמי (כנה"ג) שונה הרבה היא, ונראה שהשפיע על נוס' אלו מנוס' על הניסים יותר משאר הנוס' דוקן **ולקט"י**. ועי' במט"מ שכל' לומר רק פעם א' ועל הניסים ונפלאות... ודחאו בא"ר, והבאנוהו להלן עיי"ש.

ביאורים – כתב מהר"ץ בע"ח שם ז"ל: "הנרות הללו וכו' כמו שהוגה בפנים כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ בלי תוספת ומגררת. [א"ה, מוכח מדברי רבינו מהר"ץ שאיהו שהגיה וקיים גי' זו בניגוד למנהג שרווח בזמנו, [ועי' מש"כ לעיל בזה ד' רבינו השתילי זיתים], ונראה לכאורה שהיו אומרים כנוס' כנה"ג, ויש להוכיח כן מההוספות שיש בנוס' זו של ע"ח יותר מהנוס' במ"ס שלפנינו, ופליאה נשגבה היא על שכל מהר"ץ שהוא הוא הנוס' "כמו שהוגה וכו' בלי תוספת ומגררת". בעוד שלפנינו הנוס' היא שונה הרבה [וכמו שהעתיקו שני הנוס' וכל מעיין יוכל להבחין בשינויים בקלף], ודוחק לו' שהיה לו גי' אחרת, שהרי כתב: "כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ ושם ברא"ש והמרדכי ג"כ אינו כן, דוקן. וצע"ג] בתחילה ישועה שהושיענו מיד צד ואח"כ ניסים נס המצאת פך השמן, ואח"כ נפלאות שנעשה פלא בשמן חוץ לטבע שהדליק ח' ימים. ואמר לאבותינו לבד כי נס השמן היה לאבותינו שלא נתבטלו ממצות הדלקת המנורה כאשר עבר אונסם. וסיים בה על נפלאות הקדים העיקר העיקר גבי הודאה מה שאין כן בפתיחה, סדר הדברים מונה והולך. ול' הרא"ש והמרדכי שם, שהר"ם היה אומר, ובזה ניחא שינוי נוסח הנרות מנוסח על הניסים שבתפילה, דשם פירט כל המעשה הן מהצלת השעבוד הן מגבורות שנתגברו הן מהעמדת דת האמת על תילו ודוקן. עכ"ל. ול' שפת אמת (ליקוטיו – לחנוכה) בנוסח הנרות הללו [כמ"ש הטור] מקודם תשועה וניסים ונפלאות, שעל ידי ההדלקה מגיעים עד הנפלאות ואחר כך מודים על נפלאותך ונסך ותשועותיך כו'.

12 בכל הנוס' אומרים שעשית. וכ"ה בכל המקורות הנ"ל מלבד בתשב"ץ ובהגמ"י וכן י"ג במהר"ל.

13 י"ג עם אבותינו, וכ"ה בע"ח למהר"ץ, וכ"נ בנוס' תימן בלדי. אבל בכל המקורות הנ"ל אינו כן.

14 עי' בנוס' ע"ח וכנה"ג שנהגו להוסיף כאן: "בימים ההם בזמן הזה", והדבר מוכח בעליל שנוס' זה הושפע ביותר מנוס' על הניסים, וכמש"כ לעיל, וגם בשאר ההוספות שם, יותר משאר הנוס', [שגם הם מיסוד עה"נ דוקן]. **ביאורים** – עי' בסדר היום (סדר חנוכה) "וכן תקנו לומר אחר הדלקת הנרות, הנרות הללו אנו מדליקין וכו' על ידי כהניך הקדושים וכו', כדי להזכיר התשועה על ידי מי היתה והוא שבח לזרעו של אהרן, וכן תקנו בענין על הניסים שמזכירין בתפלה בימי מתניהו בן יוחנן כהן גדול וכו': וע"כ. ועי' קדושת לוי (קדושות לחנוכה קדושה חמישית) לכן אמרו בנוסח דעל הנרות אנו מדליקין כו' [שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים], והנרות הללו קודש הם', ולכאורה התיבות 'על ידי כהניך' המה למותר, כי השבח הוא להבורא ברוך הוא בין אם על ידי כהנים או על ידי אדם אחר. אך לפי דברינו יתכן, שידוע שמדת כהן הוא בחסד (זוה"ק ח"א פז, א; רמד, א; השמטות רנו, ב), ואינם ראויים לעורר נקמות וגבורות, אפס הנקמה שהיה בימי חשמונאי כהן גדול, מתוך האהבה שאוהב את עמו בני ישראל הוא נוקם נקמות בצרינו, והוא 'גבורה שבחסד' כמו שכתבתי לעיל בשם אדומ"ר בוצינא קדישא ז"ל, וכיון שנצמח הנקמה בימי חשמונאי כהן גדול מתוך אהבה שאוהב אותנו, לכן על ידי כהנים היה ששרשם מחסד. לכן אמרו בנוסח דהנרות הללו 'על ידי כהניך הקדושים', להגיד על גודל האהבה והחיבה שאוהב האל הרחמן אותנו.

15 כ"ה בכל הנוס' הנ"ל, וברוב ככל המקורות, אמנם י"ג שלא אומרים מילת וכל עי' בגי' בשו"ת מהר"ם, יש שלא גרסי כלל כל משפט זה וכל שמונת ימי חנוכה, כמו באגודה, ומהר"ל, וי"ג מצות שמונת... וכ"ה לגי' א' במס' סופרים, וברא"ש, ובלקט"י. [ועי' לקמן שהבאנו מהא"ר שכל' שט"ס הוא ואין לגרוס כן, ויעו"ש מה שהערנו בזה] וי"ג שמונה ימי... וכ"ה ברי"ו,

16 בכל הנוס' וברוב המקורות שם: הללו, מלבד בשו"ת מהר"ם, ובתשב"ץ, ובהגמ"י.

17 וכ"ה בנוס' אשכנז וספרד, וכן הגי' בהגמ"י, ומהרש"ל, ואגודה, וכן י"ג במהר"ל, וכ"ה בע"ח למהר"ץ, ובתכלאל המבור [וציין שם לגי' השנייה]. וי"ג הן, וכ"ה בתימן בלדי – תורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. וכ"ה בשו"ת מהר"ם, ובטור, ויש שלא גרסי כלל מילת הן, כמו ש"ג במס' סופרים, וכ"כ ברא"ש האבודרהם, ורי"ו, וי"ג במהר"ל, וכן נוס' הספרדים. וכ"כ הא"ר שט"ס הוא, שא"כ יהיה לז תיבות, והביאו בשעה"צ אות יג. ויש גי' "קדושים" כמו בהגמ"י. ויש שלא גרסי כלל לכל המשפט "הנרות הללו קודש הן" כמו בתשב"ץ. וי"ג והנרות... כמו באגודה. והוא מחמת מה שלא גרס מקודם וכל שמונת... וכדלעיל.

ביאורים - עי' בספר חמדת ימים (חנוכה - פרק א): ואח"כ אומרים "הנרות הללו וכו' קדש הם", להגיד יקר תפארת הנרות האלו במקום רמיזתן... ואשרי אנוש יעשה זאת להעלות את הנרות בכוונה זו. ע"ש ע"ד הסוד.

[18] י"ג אין, כמו בתשב"ץ אך הוא מחמת מה שהשמיט גם המשפט הקודם עי' הע' קודמת.

[19] כ"ה ברוב המקורות הנ"ל, וכ"ג תימן בלדי- וכ"ה בתכלאל המבואר ותורת אבות, וע"ח-מהדורת רש"צ. אך בתכלאל ע"ח למהרי"ץ, אינו כן אלא בהם, וכ"ה ברוב כתה"י וכמו שהעיר בתכלאל המבואר שם אות ב. וכ"ג מהר"ם, ותשב"ץ, וכן נוס' אשכנז וספרד והספרדים. ובר"ו להשתמש לאורם [או לאורה], וכ"ה בהגמ"י, "לאורן". ובלקט"י, וכע"ז באגודה "ליהנות לאורן", וגי' במהרי"ל.

[20] באגודה זולתי לראותן... וכ"ה במהרי"ל, [ושם י"ג דל"ג בלבד].

[21] כ"ה גם בתשב"ץ, אך בכל הנוס' לשמך. וכ"נ הספרדים ותימן. וכ"ה במהר"ם, ורא"ש והטור, ור"ו, ובאבודרהם, ובמהרי"ל, ומהרש"ל והגמ"י, ולקט"י [ובאגודה "לשם קדשך], וי"נ "להודות ולהלל לשמך הגדול", ומקורו מהלבוש ס"ד. וכ"נ אשכנז וספרד. ומילת ולהלל כן י"ג במהרי"ל.

[22] כ"נ תימן בלדי, גם בסדר וגם בכפילות מילות ועל, אך גי' הספרדים שלא לכפול מילות ועל רק לומר פעם אחת בתחילה, וגם הסדר הוא קודם על נסיך ונפלאותיך וישועותיך, וכ"כ הכה"ח ס"ק כח. וכסדר הזה כ"ה בנוס' אשכנז וספרד [עם כפילות מילות ועל]. וכ"ג ר"ו, וגי' מהר"ם רק על נפלאותיך ועל ישועתך. וכן י"ג במהרי"ל, ובאגודה על נסיך ועל גבורתיך ועל תשועתך. ועי' במש"כ המט"מ שהובא בא"ר, שמצא נוס' שלא לכפול על בתחילה, וכ"ז מחמת ענין החשבון במנין התיבות יעו"ש.

ביאורים - ועי' בפרי צדיק בראשית לחנוכה "ואמר אחר כך בתיקונים שם ואיהו הוד תמיני יומי דחנוכה וכו', והוא כמו שאמרנו שנקרא חנוכה על שם חנוכה האור שמאיר בלב ישראל ונקרא הלב הר קדשי. וכן אומרים בחנוכה ועל הנפלאות וכן בנוסח הנרות הללו ועל נפלאותיך נפלאות הם דברים הנעלמים ומכוסים דברים שכיסה עתיק יומין שזוכין בחנוכה להתגלות על ידי נרות חנוכה" ושם אות [ג] כתב: הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות. הנה נסים ונפלאות שייך בנס הנרות שהיה אז אבל תשועות זה שייך בענין המלחמות ואינו ענין לטעם נס הנרות שהיה אחר נצוח המלחמה וגם צריך ביאור הכפל נסים ונפלאות. אכן פלא הוא ענין מופלא ומכוסה משכל אנושי ובקריעת ים סוף כתיב עושה פלא, כי על פי שכל אנושי לא היה שום השגה מדוע יעברו ישראל בים ביבשה והמצרים יטבעו, כי היה קטרוג מה נשתנו אלו מאלו ועל כן איתא בזוה"ק (ח"ב נ"ב ב) דקריעת ים סוף בעתיקא תליא. ע"כ.

On Mon, 23 Dec 2019 at 12:35, <franklashon@gmail.com> wrote

האם מוכרים לכם מקורות **אשכנזיים** הגורסים "הנרות הללו **אנחנו** מדליקין"?

היום ראיתי שכך מופיע בסידור רנת ישראל החדש [גם אשכנז וגם ספרד]:

אחר ההדלקה אומרים "הנרות הללו" ושרים "מעוז צור ישועתי".

הַנְּרוֹת הַלְּלוּ אֲנַחְנוּ מְדַלִּיקִים עַל הַנְּסִים וְעַל הַנְּפִלְאוֹת

יש ראשונים שלא רצו לומר 'אנו' בגלל חשש לשון אנינות (כמדומני הובא בא"ר סי' קפז ובסדור רש"ס).

ויש המדקדקים האחרונים (כמדומני ישרש יעקב ולחם הבכורים ושד"ל) שבחרו באנחנו מכיון שהוא לשון מקרא ויש סדורים ספרדים שנמשכו אחריהם להדפיס תמיד אנחנו, וכן ויעתר יצחק 'תיקן' אנחנו בספרו וסדורו, ונמשכו אחריו רוב"ה ועבודת ישראל, ומשם לסדורי אשכנז אחרים. אך בעל חטא - ועל חטאים שאנו... לא העיזו לשנות מכיון שהוא מורגש מאד, לתקן כל כך אחד אחרי השני.

בלקט יושר (דפוס ראשון עמ' 152) אמנם נדפס אנחנו מדליקין - והוא חידוש - אבל בהל' יו"כ עמ' 141 נדפס שאנו חייבים. וכן הוא בתה"ד פסקים וכתבים סי' קיח. ואין לפניי המהדורא החדשה של לקט יושר, לבדוק אם נוסח דפוס הראשון אינו אלא שיגרא דלישנא דהמעתיק או לא.

ובנוסח הודאת הגשמים (נשמת) ברכות נט ע"ב מודים אנחנו לך... אין אנו מספיקין להודות.
הרי גם מכאן שאצל חז"ל גם 'אנו' מקובל בתפלותינו - ואפילו שניהם בתפלה אחת.

בכל זאת בסוף מודים דרבנן הנוסח הוא על שאנו מודים לך ראה סוטה מ' ע"א וכן בסדורים ראה אזור אליהו. אך הסדר שונה מהפסוק דה"א, כט, יג.
בברכת חנוכה שמחה
דויד יצחקי

בתאריך יום ב', 23 בדצמ' 2019 ב-19:05 מאת Avraham Fraenkel
<Avraham.Fraenkel@dspg.com>:

הנרות הללו כמעט לא נמצא בכ"י אשכנז וצרפת, והתחילו לאמרו בצרפת בעקבות מסכת סופרים, ולע"ד מהר"ם ראה אותו בצרפת והביא אותו משם לאשכנז, כמנהג פרטי שהתפשט.
בכל מעט כ"י ובדפוסים ראשונים יש כמובן רק 'אנו'. וזה כמובן כמו בכל שאר המופעים של 'אנו' (כמו בעלינו ועוד), שבכל מקום שיש חילוקי גרסאות אנו/אנחנו תמיד תמיד כ"י הקדומים גורסים כולם 'אנו'. ו'אנחנו' הוא תיקון בכל מקום כזה, אמנם לעיתים תיקון קדום.

מאת יואל קטן <wso@shaalvim.co.il>:

מוצאי חנוכה שמח. במהדורתנו בלקט יושר עמ' נה העריך המהדיר בשיטת רבנו [בעל תרומת הדשן] לשנות כל 'אנו' ל'אנחנו', וכן הגירסה גם בעמ' שמב בנוסח הנרות הללו, וכ"ה בנוסח עלינו ואנחנו כורעים. כך שזה לא תיקון של המשכילים אלא של קדמונים, והשאלה אם להישאר בנוסח הזה או לחזור לנוסח קדמוני הקדמונים שבכל המקומות היה 'אנו'. וצ"ע.

בתאריך 24 בדצמ' 2017 ב-1:50 מאת אוריאל פרנק <franklashon@gmail.com>:
האם מנהגו של הגר"ע היה לומר 'אנחנו' (כמופיע בסידור יחווה דעת), או 'אנו' (ככתוב בשולחן ערוך, ובחזו"ע חנוכה עמ' קל)?
והשווה ל"מצה זו שאנו אוכלין" - שו"ת יחווה דעת ח"ג סי' כז; חזו"ע פסח עמ' נח בהערה ז.

קודש הם

SHIMON DANIEL From:

...שאלה שנשאלתי ונאלמתי דומיה החשתי ...

למה כתוב בסדורי ספרד (הריש בשבא) הנרות הללו קודש **הם** ואין לנו רשות

להשתמש בהן

אלא לראותן | בלבד, מקור הקטע במסכת סופרים פרק כא ויש שם שינויי נוסחאות ...

בסידור איש מצליח ועוד כתוב **הם** בהם ולראותם.

מאת **Uriel Frank** : יום ו', 21 בדצמ' 2012

...השוה לחילופי הנוסחאות בברכת האילנות (ברכות מג, ב) "להתנאות בהן / בהם בני אדם", ובקצירת האומר לר"ד יצחקי (בסוף ספר לוח ארש, תשס"א, עמ' תצ"ו).

גם בלשון המקרא אין תמיד התאמה מבחינת המין הדקדוקי (זכר / נקבה), כגון בדברי נעמי (רות א, יג): "הֲלֹהֶן תִּשְׁפְּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדְּלוּ הֲלֹהֶן תַּעֲגֹגְנָה לְבִלְתִּי הַיּוֹת לְאִישׁ אֵל בְּנֹתֵי כִּי מִרְיָה לִי מֵאֵד מִכֶּם" - במקום: "הֲלֹהֶם... הֲלֹהֶם... מִכֶּן" (ראה ר"א אבן עזרא שם ו' אבינרי, יד הלשון, עמ' 303). והשוה לדברי החזקוני דברים לב, לה: "מציינו לשון זכר נופל על לשון נקבה", ולדברי ר' יוסף אבן כספי, שחילופי זכר ונקבה (וכן יחיד ורבים) במקרא אינם מוקשים מעיקרא, שכן ניתן לתאר כל עצם בתיאור מייחד (ספציפי) או כוללני, ואם יש תיאור מייחד זהו "חסד" עבור הקורא. לכן, הייחוד של צורת נקבה לנקבה וכדו' אינם הכרח אלא רוב סטטיסטי (פרק יז-יח בספר הדקדוק שלו, "רתוקות כסף", כתב יד רומא - אנג'ליקה 60; מספר 11708 במכון כתבי יד בספרייה הלאומית בירושלים). וע"ע בפירושו למלכים א' יז, טו-טז.

מְעוֹז צוֹר

בזמר קדום זה, שש הברות בכל צלע (ו' החיבור וכן שווא וחסף אינם בחשבון)

מְעוֹז צוֹר יִשׁוּעָתִי	לָךְ נֶאֱדָה לְשִׁבְתִּי,	תִּכְוֹן בֵּית תַּפְלֹתִי	וְשֵׁם תְּוֹדָה נִזְבַּחַ,
לְעַת תִּכְיִן מִטְּבַח	מִצֹּר הַמְּנַבַּח,	אֲז אֶגְמֹר / בְּשִׁיר מְזֻמֹּר	חֲנֻכַּת הַמְּזֻבָּח.
רְעוֹת שְׂבָעָה נִפְשֵׁי	בְּיָגוֹן פְּחִי כְּלָה (פְּלָה),	חַיִּי מְרֹרו בְּקִשִּׁי	בְּשַׁעְבוֹד מְלֻכּוֹת עֲגָלָה,
וּבְיָדוֹ הַגְּדוּלָּה	הוֹצִיא אֶת הַסְּגָלָה,	חֵיל פְּרָעָה / וְכָל זָרְעוֹ	יָרְדוּ כְּאֶבֶן (ב) מִצְּוִלָּה.
דְּבִיר קָדְשׁוֹ הִבְיָאֵנִי	וְגַם שֵׁם לֹא שִׁקְטָתִי,	וּכְאֵ נוֹגֵשׁ וְהַגְּלִנִי,	כִּי זָרִים עֲבַדְתִּי,
וַיִּין רַעַל מִסְכָּתִי	כְּמַעַט שִׁעְבַּרְתִּי,	קֶץ בְּבָל / זָרְבָּבֶל,	לְקֶץ שְׂבָעִים נוֹשַׁעְתִּי.
כָּרַת קוֹמַת בְּרוֹשׁ, בְּקֶשׁ	אֶגְיִ בֶּן הַמְּדֵתָא,	וְנִהְיֵתָה לוֹ (לְפָח) לְמוֹקֵשׁ	וְגִאֲוָתוֹ נִשְׂבָּתָה,
רֹאשׁ יְמִינִי נִשְׂאֵתָ,	וְאוֹיֵב שְׂמוֹ מְחִיתָ,	רֹב בְּנָיו / וְקִנְיָנָיו	עַל הַעֵץ תְּלִיתָ.
יָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי	אֲזִי בִימֵי חֲשֻׁמָּנִים,	וּפְרָצוּ חוֹמוֹת מִגְּדָלִי	וְטָמְאוּ כָּל הַשְּׂמָנִים,
וּמְנוֹתַר קִנְיָנִים	נַעֲשֶׂה נֶס לְשׁוֹשְׁנִים,	בְּנֵי בִינָה / יְמֵי שְׂמוֹנָה	קִבְּעוּ שִׁיר וְרִנְנִים.
תִּשׁוּף זָרוּעַ קָדְשֶׁךָ	וְקָרַב קֶץ הַיְשׁוּעָה,	נֶקֶם נִקְמַת (דָּם) עֲבָדֶיךָ	מֵאֲמָה הַרְשָׁעָה,
כִּי אָרְכָה הַשָּׁעָה,	וְאִין קֶץ לִימֵי (ה) רְעָה,	דְּחָה אֲדָמוֹן / בְּצַל צִלְמוֹן	הַקָּם (לְנוֹ) רוּעִים שְׂבָעָה.

וְיֵשׁ גּוֹרְסִים : כִּי אָרְכָה לְנוֹ הַיְשׁוּעָה... הַקָּם לְנוֹ רוּעָה שְׂבָעָה

דקדוקי נוסח

כמה הערות לגבי הפיוט "מעוז צור", מאת צבי שביט (שטרן), כסלו תשע"ב:

1. "רעות שבעה נפשי, ביגון לחי כלה". לגבי המילה "כלה", יש הגורסים כי ההגייה הנכונה היא "פְּלָה", ואילו יש הגורסים כי ההגייה הנכונה היא "פְּלָה". מהגרסה הראשונה ("פְּלָה"), משתמע שה' הוא שפְּלָה את כוחנו, אבל לא מסתבר שזוהי כוונת הפייטן, שכן הוא משבח את ה' על הטובות הרבות שגמל עמנו בכל הדורות (כפי שהוא אומר בבית הראשון: "לך נאה לשבח"). בנוסף, בהשוואה לחלק הראשון של המשפט: "רעות שְׁבַעָה נפשי" (שבו לא מוזכר מי השביענו ברעות), מתאים יותר לומר בהמשך "לחי פְּלָה" (בלי לציין מי כילה את כוחנו). מכיוון שכן, הגרסה השנייה ("פְּלָה"), מסתברת יותר.
2. "חיי מְרָרו בקשי" (עם צירה - בנין פיעל) ולא 'מְרָרו' (עם קמץ - בניין פֿעל).
3. בבית האחרון יש הגורסים: "כי ארכה (לנו) הישועה". (המילה "לנו" רשומה בסוגריים כיוון שיש המשמיטים אותה). משפט זה אינו מובן. בתחילת הבית הפייטן מבקש מה' שיחיש וימהר את הישועה ("וקרב קץ הישועה"), ומכאן שהישועה טרם הגיעה. כיצד אפוא ייתכן לומר "ארכה הישועה"?! לכן מסתברת יותר הגרסה "כי ארכה (לנו) השעה", כלומר: השעה מתארכת, "ואין קץ לימי הרעה" (ולכן אנו מבקשים מה' "קרב קץ הישועה").
4. ושוב בבית האחרון - יש הגורסים "הקם (לנו) רועה שבעה". משפט זה חסר משמעות ומשובש מבחינה לשונית (שהרי "רועה" הוא לשון יחיד). ברור שהגרסה הנכונה היא "הקם (לנו) רועים שבעה". משפט זה מבוסס על הפסוק "והקמונו עליו שבעה רועים, ושמונה נסיכי אדם" (מיכה ה', ד'). (הערה: הגמרא מסבירה מיהם שבעת הרועים ושמונת נסיכי האדם "מאן נינהו שבעה רועים? דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם? ישי ושאל ושמואל עמוס וצפניה צדקיה (או לפי נוסחה אחרת חזקיהו) ומשיח ואליהו (סוכה נ"ב):

מבנה הפיוט

על הפיוט ראה מאמר²⁷ של מורי, פרופ' אפרים חזן: מעוז צור ישועתי למשורר ושמו מרדכי [קישור]; [קישור 2].
ושם כתב על תבנית הפיוט:

כל אחת ממחרוזות הפיוט חוזרת לעצמה ובכל אחת ארבעה טורים: שלושת הטורים הראשונים מתחלקים לשתי צלעות, ואילו הטור הרביעי מתחלק לשלוש והחריזה הפנימית בו מתגוננת.
מבנה החריזה: א/ב א/ב ב/ג/ב ד/ה ד/ה ה/ה ו/ו/ה
משקל: שש הברות דקדוקיות בצלע, כלומר השוואים הנעים והחטפים מצטרפים להברה שאחריהם ואין להם מעמד בפני עצמם (המילה יְשׁוּעָתִי למשל היא בת שלוש הברות: יְשׁוּ-עָ-תִי).

חֲשׂוֹף זְרוּעַ קִדְשָׁךְ וְהַרְלוּנְטוּת לִימִינוּ

לאור המבנה המתואר למעלה, הציג פרופ' אפרים חזן במאמרו את נוסח הבית האחרון כך:

²⁷ מאמר נוסף כתבו [אפרים חזן](#) ו[ישראל רוזנסון](#), עיוני מעוז צור, בתוך: ישראל רוזנסון והרב עזריה אריאל (עורכים), באורך נראה אור: קובץ מאמרים לחנוכה ולזכרו של סגן דני כהן, ירושלים: משפחת כהן, תשס"ד, עמ' 379-400.

חֲשֵׁף זְרוּעַ קְדוֹשׁ / וְקָרַב קֶץ הַיְשׁוּעָה.
נִקְּם נִקְמַת עֲבֹדֵיךָ / מִמְּלָכוֹת הַרְשָׁעָה.
כִּי אַרְכָּה הַשָּׁעָה / וְאֵין קֶץ לְזֹאת הַרְעָה.
דַּחַה אֲדַמּוֹן בְּצֶל צֶלְמוֹן / הֵקֵם רוּעִים שִׁבְעָה.

את המאמר "[מעוז צור ישועתי - על נוסח הפיוט ותולדותיו](#)" חותם איתי מרינברג כך:

מעניין לציין כי 'נזילותה' היחסית של חתימת פיוטנו, אפשרה לחכמים בני דורות שונים להוסיף לו מחרוזות סיום משלהם – חלקן נאמנות לציפייה לנקמה שהובעה במחרוזת הסיום המקורית, וחלקן מבטאות ציפייה לגאולה מתונה יותר באופיה – וכל אחת מהן משלבת רמזים לצרות הזמן ועיניויו שבכל דור ודור²⁸. מצב זה, בו חתימת 'מעוז צור' לבשה בתקופות שונות אופי שונה, דומה שמאפשר גם לנו, בזמננו, חירות כלשהי בהתייחסות לפיוט ולנוסחו; יכולים יחידים וקהילות להוסיף מחרוזות משלהם, המשקפות את מצוקותיהם ואת ייחוליהם לגאולה, ומנגד – יכולים יחידים וקהילות אף לשוב ולהשמיט את אותה מחרוזת טעונה, במידה והיא אינה עולה בקנה אחד עם עולמם הדתי²⁹. שירת 'מעוז צור' טרם נחתמה, ומלאכת בניין השיר, שהחלה במאה ה-13, ממשיכה והולכת עד ימינו אנו.

ברוח זו הוצעו בדורנו תחליפים לבית האחרון וגם הצעות תוספת של בית נוסף, בכדי לבטא נאמנה את הרגשות והאמונות. פרופ' יואל אליצור מעיד שבבית אבא זצ"ל [=פרופ' יהודה אליצור] אמרו "כי ארכה לנו הישועה ובא קץ לימי הרעה". כך גם הרב חיים דרוקמן [זצ"ל] ([קישור](#)) ו[יבדלחט"א] הרב שמואל אליהו הציעו לשיר "ויש קץ לימי הרעה", כדי שלא לכפור בטובתו של הקב"ה. ברם, חוסר הרלוונטיות של הבית האחרון איננו מתמצה רק במילה "ואין". מלבד "מְלָכוֹת הַרְשָׁעָה" נוספו אויבים בעבר ובהווה שראוי לכלול בתפילה זו.

כמה הצעות הוצעו להחלפת הבית האחרון או להוספה עליו בשנים האחרונות³⁰, וגם בחנוכה תשפ"ד (על רקע מלחמת "חרבות ברזל", כמובא בנספח לקובץ זה), אך טרם מצאתי הצעה אחת התואמת את תבנית

²⁸ המחרוזות הנוספות השונות הובאו אצל חזן ורוזנסון [המאמר שבהערה הקודמת], עמ' 393–394.

אפ"ר: הנה לדוגמה תוספת לפיוט "מעוז צור", שחברה ע"י הרמ"א [מובא בספר מקור חיים (לרבנו יאיר חיים בכרך, בעל הספר "חוות יאיר"), סימן תרע"ו]:

מְעוֹלָם הָיִיתָ יְשׁוּעִי, כְּבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי
שָׁמַע נָא קוֹל שְׁוֹעִי, מִלְכֵי אֶ-ל-הֵי קְדוֹשִׁי
הַעֲבֵר חֲטָאֵי וּפְשָׁעֵי, גַם בְּגִלוֹת הַרְבִּיעִי
חֲזֵק יִשְׂרָאֵל, וְתַכְנִיעַ יִשְׁמַעְאֵל, וּמֵאָדָם תִּפְדֶּה נַפְשִׁי.

²⁹ אפ"ר: למען הסר ספק, משפט זה נכתב לפני מלחמת חרבות ברזל...

³⁰ למשל, ב"עולם קטן" 377 הציע יוחאי בן אבי"י (רוזנבאום) בית זה [[ובקישור זה](#) ניתן לשמוע ביצוע יפה שלו]:

נוֹדָה לְצוּר הַיְשׁוּעוֹת, עַל גְּאֻלָּה אֲשֶׁר הִחַל,
כָּרַב נִסִּים וְנִפְלְאוֹת, קִבֵּץ עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל,
לְכִנֵּי בְרִיתֶךָ הִבָּא גּוֹאֵל, וְלַעֲד אֲוֵרוֹ יִהְיֶה,
נִבּוֹא בִּיתֶךָ, אֵל מִקְדְּשֶׁךָ, בְּכִלֵּי נֶגַן וְשִׁיר הַלֵּל.

הפיוט המקורי, כלומר גם בעלת חריזה מתאימה וגם מספר תנועות מתאים (כך שיהיה נוח לשיר את "הבית המתוקן" באותם לחנים יפים ומוכרים).

הלכך חיברתי בחנוכה תשפ"ב הצעת "תיקון" זו (ויבורך ר' דוד מונק על השורה האחרונה³¹):

תְּשׁוּף זְרוּעַ קְדוּשָׁה וְקָרַב קִיץ הַיְשׁוּעָה
נְקוּם נְקֻמַת עֲבָדֶיךָ מִכָּל חוֹרְשֵׁי רַעְיָה
כִּי בָאָה הַיְשׁוּעָה וְלֹא רַק קִמְעָא קִמְעָא
בְּנֵה דְבִירָךָ וְהִיכְלֵךְ וְנַעֲלֵה גְרוֹת שְׁבָעָה.

אשמח לקבל הצעות לשיפור, או נוסחים אחרים, העולים בקנה אחד עם מסגרת הפיוט המקורי.
בסוף קובץ זה מופיעה מהדורה מעוצבת של הצעה זו.

על הנסים

על הנסים ועל הפרקן – בין פריקה לפורקן

לשני השמות פריקה ופורקן יש שורש אחד (פר"ק), אך משמעות שונה במעט:

א. המשמעות המוחשית של שורש פר"ק בבניין קל/פעל היא הסרת משא, הורדת נטל, כמו במצות "פריקה וטעינה". במשמעות זו רווח שורש זה הן בלשון התורה ("וּפְרַקְתָּ עֲלוֹ מַעַל צְנָאֲרֶךָ"; בראשית כז/מ) והן בלשון המשנה ("מְצֹנָה מִן הַתּוֹרָה לְפָרוֹק"; בבא מציעא פ"ב מ"י).
ב. מפריקת "עול" מוחשי - התפתחה משמעות מופשטת לשורש זה³²: "פריקת עול" במובן של יציאה משעבוד. מובן מופשט זה איננו בלשון התורה, כי אם³³ באיכה (ה/ח: "פָּרַק אֵין מִיָּדָם") ובתהלים (קלו/כד³⁴: "וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ"; עי"ש בפירוש רי"ד ומצודת ציון³⁵), וכן בארמית שבדניאל ד/כד: "וחטאך בצדקה פִּרְקָךְ". בשם "פורקן" מתרגם אונקלוס את המלים: "ישועה" (בראשית מט/יח), "פדות" (שמות ח/יט) ו"גאולה" (ויקרא כה/כד). שם זה מוכר מאוד מלשון תפילותינו, הן בעברית, כגון: "על הנסים ועל הפרקן"³⁶, והן בארמית, כגון: "יקום פִּרְקוֹן"³⁷, "וּפְרַקוֹן יִמְיִנְךָ"³⁸, ובקדיש בחלק מהנוסחים: "ויצמח פִּרְקָנְךָ"³⁹, "וּפְרַקְנָא"⁴⁰.

³¹ בתחילה כתבתי: **בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבִתְחִלָּה** הַקָּמ רֹעִים שְׁבָעָה. סברתי שמוטב "לחרוז שור וחמור יחדיו" למען שימוש במטבע לשון מוכר ומוצלח, עד שהגעתי בסיוע ר' דוד לשורה הנ"ל.

³² מטונימיה = מעתק משמעות של תחליף של שם עבור שם אחר, כשהחילופים "נסיבתיים", כלומר, מבוססים על קירבה וסמיכות עניינים (א' קומם, "המטונימיה", בתוך: אשל באר שבע, עמ' 334).

³³ היינו בעברית המקראית המאוחרת.

³⁴ פסוק זה מתייחס לשיבת ציון (בית שני!), לפי ראב"ע על אתר.

³⁵ וּפְרַקְנֵנוּ. הוא תרגום של ישועה וכן פִּרְקָן אֵין מִיָּדָם (איכה ה/ח).

³⁶ ... על הנסים ועל הפרקן ... [בחנוכה]: וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרַקוֹן כְּהַיּוֹם הַזֶּה.

³⁷ יְקוּם פּוֹרְקוֹן מִן שְׁמַיָּא ... וַיִּתְּפְרְקוּן וַיִּשְׁתַּזְבּוּן, מִן כָּל עֲקָא, וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין.

³⁸ מְקוֹר תְּפִילָּה זוּ מִן הַזּוּהַר: בְּרִיךְ שְׁמָה דְמְרָא עֲלֵמָא ... וּפְרַקוֹן יִמְיִנְךָ אַחְזִי לְעַמְךָ בְּבֵית מְקַדְשְׁךָ

³⁹ בנוסח עדות המזרח והחסידיים.

לשכחם / להשכיחם תורתך

היש הבדל במשמעות בין הנוסחים?

"וְאָחֵר כֶּן" או "וְאָחֵר כָּךְ"?

הנוסח בסוף תפילת "על הנסים": "וְאָחֵר כֶּן" או "וְאָחֵר כָּךְ בָּאוּ בְנֵיךְ לְדָבִיר בֵּיתְךָ"?
בסידורים האשכנזים העתיקים⁴¹, וכן בסידורי שאר עדות ישראל, הנוסח הוא כמורגל בלשון חז"ל: "וְאָחֵר כֶּן". כך גם מובא אצל כמה מרבתינו הראשונים (כגון: מחזור ויטרי סימן צג; סידור התפילה לרוקח; אבודרהם). ברם, במאות השנים האחרונות התפשט בקרב עדות אשכנז הנוסח "וְאָחֵר כֶּן", המותאם לסגנון העברית המקראית. מעניין לציין, שאפילו ר' יעקב עמדין, המתנגד בדרך כלל ל"אופנה" זו של שינוי לשון התפילה מסגנון חז"ל לסגנון המקראי, כאן הדפיס את הנוסח המחודש שעל פי המקרא: "וְאָחֵר כֶּן"⁴². אולי מפני שנוסח זה נמצא גם הוא אצל כמה קדמונים (עיין: סדר רב עמרם גאון, סדר חנוכה לפי כתב יד מ' הספרדי⁴³; נוסח ברכות התפילה במשנה תורה לרמב"ם, לפי הדפוסים המצויים⁴⁴).

לשון בני אדם

"יש לי יום-יום חג" – האם כל חג הוא "חג"?

הפרק האחרון ממאמרי "חומרות, הידורים ושיבושים בלשון העברית: על תיקוני שגיאות ועל שגיאות מתקנים", מים מדליו, תשע"א-תשע"ב, עמ' 273 – 320 (נגיש גם במרשתת באתר "ארכיון מענה לשון"). במקורותינו הקדומים נתייחד השם "חג" למועדים וזמנים שבהם יש להקריב קרבן חגיגה⁴⁵. כמה הלכות תלויות בהגדרה המדויקת של השם "חג", כגון האם יש לומר "חג" בתפילות בשמיני

⁴⁰ בנוסח האשכנזי: על ישראֵל ועל רבֵּנוּ... !הא להוֹן וְלִכּוֹן שְׁלֵמָא רַבָּא... וּפְרָקְנָא...

⁴¹ כן העיד ר"ש סופר בסידורו (עמ' 161)

⁴² אמנם, גם כאן מהדורת אשכול הדפיסה בפנים, בניגוד לדעת המחבר, את הנוסח "כך". הר"ד יצחקי (לוח ארש, עמ' עה, הערה 267) העיר שריעב"ץ הלך כאן בעקבות רז"ה, ואישתמיט מיניה.

⁴³ אך בשאר כתבי היד (מסורת צרפת): "כך" (ע"פ מהדורת מוסד הרב קוק).

⁴⁴ במהדורת הר"י קאפח ובכל הנוסחאות שבמהדורת ר"ש פרנקל ליתא. אמנם, מופיע שם משפט אחר ובו רוב עדי הנוסח גורסים "כך עשה עמנו נסים...", חוץ מדפוס שאלתיאל וחוץ מכתב יד אוקספורד 572, הגורסים: "כן עשה".

כמו כן, ציין ד"ר אבי שמידמן (shmidman@gmail.com) שלשון 'ואחר כן' מופיע בקטעי גניזה רבים מן הגניזה הקהירית - כאשר בדרך כלל קטעים אלה מייצגים נאמנה את התפילה על פי מסורת לשון חז"ל. אך יש גם מקורות כאלה ל"כך".

⁴⁵ ראו רלב"ג שמות יב, יד.

עצרת⁴⁶, וכגון ההלכה בשולחן ערוך "מותר לישא אשה בפורים" (או"ח תרצו, ח), המתבססת על העובדה שפורים אינו נקרא "חג",⁴⁷ כמוסבר ב"בית יוסף" על אתר:

כתב הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' רעו) שְׁאַלְתָּ אִם מוֹתֵר לִישָׂא אִשָּׁה בְּפוּרִים. מִסְתַּבְּרָא שֶׁהוּא מוֹתֵר דְּנִשְׁמַחֵת בְּחֻגָּה כְּתִיב (דברים טז, יד) - בְּחֻגָּה וְלֹא בְּאִשְׁתֵּךְ (בבלי מו"ק ח, ע"ב); אבל בפורים מותר... (שם).

ומה המצב בלשון הדיבור בימינו? הגדרתו הראשונה של מילון אבן שושן ל"חג" היא: "יום טוב, יום שמחה שנקבע לזכר מאורע חשוב, לאומי או דתי", ובין ערכי המשנה נמצא: "חג האורים, חג החנוכה". כמו כן, סדרת ספרי הלכה העוסקת בכל מועדי ישראל, כולל חנוכה ופורים (מאת הרמ"מ קארפ), נקראת בשם "הלכות חג בחג"⁴⁸.

ואולם, יש דווקנים הנמנעים מלברך "חג שמח" בחנוכה ובשאר מועדים שאין בהם קרבן חגיגי. אם כן, כיצד מברכין? "חנוכה שמח". אך גם על כך יוצא קצף הנקרנין, המעירים שהואיל וחנוכה לשון נקבה, יש לומר "חנוכה שמחה"! ויש מהדרין לברך "חנוכה לשמחה" (על דרך לשון "מועדים לשמחה"). כיו"ב יש מדקדקים בפורים לברך "פורים שמחים"!

אך נראה כי אפשר להכשיר את כל הברכות האלה: "חנוכה שמח" הרי הוא כעין מקרא קצר: "[חג] חנוכה שמח" (ומי שלא נוח לו עם המילה "חג", אז: "[יום] חנוכה שמח"). וכך כתב אבינרי: "שמות החגים ישמשו לעולם בלשון זכר, ואפילו אם השם עצמו הוא לשון נקבה או רבים, למשל: פורים שמח, סוכות נעים, החנוכה עבר מהר⁴⁹" (עמ' 170). גם ברכת "חג שמח" כשרה לבוא בקה⁵⁰, אף על חג שאין בו שום קרבן, שהרי "לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, וכל שכן לשון בני אדם לחוד"⁵¹. ומה בדבר חגי אומות העולם? האם גם עליהם ראוי לפרוס את השם "חג"? אף על פי ששגור בפי רבים "חג המולד"⁵², נראים דבריו של אבינרי (אבינרי, תשכ"ה, עמ' 171): אבותינו נהגו בגולה לקרוא לחגי הנוצרים בשם 'חגא'⁵³, לגנאי... גם במסכת עבודה זרה (דף יא, ב) נקרא חג הערביים בלשון נקבה: 'חגתא דטייעי'...

⁴⁶ ראו שולחן ערוך, או"ח, סימן תרסח; ברכי יוסף, ס"ק א; שערי תשובה, ס"ק ב.

⁴⁷ העירני הרב ד"ר מרדכי הלפרין כי בתחילת מאמרו של הגרש"י זיין על פורים המשולש בהלכה (פורסם בשנת תשל"ד ע"י האגף לתרבות תורנית בעיריית ירושלים בתוך חוברת "דינים ומנהגים על פורים המשולש וערב פסח שחל בשבת") הוא מצדיק את הכינוי "חג הפורים" כך: "רב סעדיה גאון בסידורו, עמ' קלא, כולל את פורים במערכת החגים". ברם, המעיין בסידור רס"ג יבחין כי במקור הערבי נכתב שפורים הוא אחד "מסבע אל עיאה", כלומר אחד משבעת המועדים, אך אין מכאן ראייה לכלול את פורים "במערכת החגים".

⁴⁸ בביטוי תלמודי זה משמעות "חג" היא "חג הסוכות": "משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום: הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג" (בבלי, מגילה ד, ע"א). כיו"ב, נקראות שתי סדרות ספרי הלכה על מועדי ישראל, כולל חנוכה ופורים, בשם "מקראי קדש" (הראשונה מאת הגרצ"פ פראנק זצ"ל והשנייה מאת ר' משה הררי נ"י). יש לציין שאפילו ראשי חדשים הנזכרים בתורה לא זכו לשם זה בלשון התורה (מכילתא, פרשת בא, ריש פרשה ט). ברם, לשון תורה לחוד ולשון מחברים אחרונים לחוד.

⁴⁹ ובעמ' 319 שם הוכיח כך מהתלמוד הירושלמי (ביכורים פ"א ה"ו): "הפרישן קודם לחנוכה, ועבר עליהן חנוכה", ולא "ועברה"!

⁵⁰ עיין בדברי אבינרי (אבינרי, תשכ"ה, עמ' 170) המגן על ברכה זו מפני התקפות אחרות.

⁵¹ קביעה זו, שהיא הרחבה של דברי רבי יוחנן הנ"ל במבוא, נמצאת בדברי ראשונים ואחרונים, כגון: שו"ת דברי יציב, אה"ע, סימן פה.

⁵² ואפילו אצל הגר"ע יוסף מצאנו לשון זו (שו"ת יביע אומר, ח"ז, יו"ד, סימן כ).

⁵³ על פי ישעיה יט, יז: "וְהָיְתָה אֶדְמַת הַחוּדָה לְמַצְרַיִם לְחֻגָּא", וכפי שמעיר אבן שושן במילונו (ערך "חגא"), במבטא ישראלי יש לקרוא "חגא" (קמץ חטוף).

אבותינו כפופי הגוף, קוממיות היתה בנשמתם, ותמיד הביטו על הגוי מלמעלה למטה... בנגוד גמור לרבים מן העם היושב בציון, המבקשים להתלעז ולהיות כגויים גמורים לכל דבר ולמלא כרסם בתרבות לא לנו... נשמור, אפוא, על ה'חגא' אשר הנחילונו אבותינו: בלעגם ובהתולס צונו לנו את החיים.

כאן המקום להעיר על מנהגם של קדמונינו לכנות בדרך גנאי⁵⁴ את חגי הגוים: "יום אידם" (כאמור בשירת האזינו: דברים לב, לה) וכן "אידיהן", או "עידיהן" (נוסחאות רב ושמואל בפתחת מסכת עבודה זרה, כמובא בתלמוד הבבלי דף ב, א). על זלזול זה, כצפוי, לא עברה הצנזורה הנוצרית לסדר היום, ובדרך כלל היא שְׁלָחָה זָדָה וְהִקְזִיקָה בנוסח המכובד יותר: "חגי"⁵⁵. מן הראוי לזנוח את הרגלי הלשון שנכפו עלינו בגלות, ולהחזיר עטרה ליושנה, ולְהַבְדִּיל בֵּין הַקִּדְשׁ וּבֵין הַחֵל, בֵּין הַטְּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר ובין ישראל לעמים.⁵⁶ מסקנה: אין שום חשש בברכת "חג שמח" גם ביום העצמאות. אפשר גם לברך "מועדים לשמחה", ויש מברכים "מועדים לשמחה לגאולה שלימה". ודעבד כמר עבד.

- ראו גם "חג שמח ומועדים לשמחה" באתר האקדמיה ללשון העברית ([קישור](#))
- "משמעותם של שמות החגים" מאת: יצחק שלו, לשוננו לעם, כרך כו חוברות ג-ד (תשל"ה), עמ' 67-74 ([קישור](#))
- בְּרָכוֹת וּבְטוּיֵי נְמוֹס (תרפ"ח) ([קישור](#))

וראה לקמן: איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [לשמחה]?"

חג אורים

- **שלמה הרמתי, חגי ישראל בראי הלשון העברית - פרקי לימוד, תשנ"ג, עמוד 37-38:**
חג החנוכה ידוע גם בשם חג האורים. למה צורת האורים ולא צורת האורים שהרי יש הבדל בין אור בשורוק לבין אור בחולם. במשנה ובגמרא משתמשים בצורה אור בשורוק במשמע אש, ובחנוכה מדליקים נרות ויש הרבה אור בחולם, ולכן יתכן שאנו מתכוונים לאור [מאור] ולא לאור [אש].
השם חג האורות מקורו כנראה בכתבי יוספוס פלביוס. הוא אינו מכנה חג זה בשם חנוכה אלא במילה יוונית שמשמעה חג האורות או חג הנרות. לדבריו ניתן שם זה לחג משום שבו באה הישועה לישראל כמו אור שזרח פתאום.

⁵⁴ כינויי גנאי, לעג וזלזול בעבודה זרה נועדו לסייע במיגור השפעתה, בהתאם למצות התורה לאַבֵּד עבודה זרה, "והכוונה שלא נניח רושם לעבודה זרה, ועל זה נאמר (דברים יב, ב) 'אֲבַד תִּאֲבָדוּן אֶת כָּל הַמִּקְדָּוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם'... משרשי המצוה למחות שם עבודה זרה וכל זכרה מן העולם, (ספר החינוך מצוה תל"ו). כך נהגו נביאי ישראל ('וַיִּהְיֶה בָּהֶם אֱלֹהִים'; מלכים א' יח, כז, כמובא בקיצור שולחן ערוך ל, ו), וכן הורונו חז"ל (בבלי מגילה כה, ב) ופוסקי ההלכה (כגון שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן נג).

⁵⁵ "ביום אידם" (בבלי ערובין פ, א; אגב, בפירוש ר"ח על אתר לא שובש הנוסח המקורי); "יום איד" (פירוש רש"י שבת כט, ב ד"ה מפני נכרים, ועוד) "איד" (הלכות עבודה זרה לרמב"ם פ"ט ה"ה, ובכל אותו הפרק).

⁵⁶ על פי ויקרא י, י ונוסח ההבדלה שתיקנו חז"ל למוצאי שבת.

פלביוס השתמש ביוונית בצורת ריבוי של אור והשאלה כיצד לתרגם צורה זו לעברית?
במקרא נאמר לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו תהילים קלו
צורת הרבים של אור – אורים, כמו תורים מצורת היחיד תור, וחורים מצורת היחיד חור.
החוקר יצחק בר לוינזון 1788 – 1860 תרגם את שם החג מיוונית וקרא לו חג האורים.
כיצד השתגרה דווקא הצורה אורים שרוקה? ראשיתה במאמרו הנ"ל של לוינזון המליץ
כסלו תרכג עמוד 123 ע"פ הפסוק מישעיהו שמצויה צורת אורים המנוקדת בקיבוץ על כן
באורים כבדו השם ישעיהו כד טו.
אולם את הפצת הצורה אורים יש לזקוף לזכותו של המשורר שאול טשרניחובסקי 1875 –
1943 שבשירו ליל חנוכה פנטסיה שפורסם בשנת 1896 השתמש בצורה אורים :
וטרם ... נר חג האורים /... שריקת צרצורים
לשם החריזה אורים צרצורים בחר טשרניחובסקי בצורה אורים ומאז נתקבל השם
חג האורים.

• **אורים ואורות (קישור):**

השם הנרדף לחנוכה "חג האורים" עולה במאה התשע עשרה כאחד התרגומים לשם החג
שיוסף בן מתתיהו מעיד עליו. האם מחדשי הצירוף התכוונו ל"אורים" (רבים של אור) או
ל"אורים" (רבים של אור)?

בימינו צורת הרבים של אור היא אורות, אבל לא כך היה תמיד. במקרא צורת הרבים
מתועדת פעם אחת בלבד, בתהלים – במזמור קלו הידוע: "לְעֹשֶׂה אֲוִרִים גְּדֹלִים, כִּי לְעֹלָם
חֶסֶדוֹ" (פסוק ז)...

במקרא אורות (מלכים ב ד, ט) הוא עשב מאכל...

בלשון ימינו נזנחה כמעט לחלוטין הצורה אורים ופינתה מקומה לאורות, אך במאה
התשע עשרה עוד שימשה אורים. ובתקופה זו גם זרח אורו של הכינוי חג האורים לחנוכה.
נראה שבתחילה הוא נקרא חג האורים, כלומר 'חג האורות'. מקור השם הוא בשם
לחנוכה שנוצר בכתבי ההיסטוריון היהודי הנודע יוסף בןמתתיהו ... – כלומר 'אורים' או
'אורות'...

בתרגום הראשון של "קדמוניות היהודים" לעברית משנת 1864 נקט המתרגם קלמן
שולמאן תמורת $\phi\omega\tau\alpha$ את הצירוף חג המאורות, וגם כינוי זה לחנוכה שימש מעט
בעשורים הבאים. אולם השם שפשט מסוף המאה התשע עשרה היה חג האורים. כך
למשל אנו מוצאים בספרו של מאיר רבינוביץ "המחנים" משנת 1888: "ובן מתתיהו העיד
שנקרא חג האורים מפני שהיתה אור ליהודים".

ואולם כיום נהוג לכנות את החג חג האורים, כלומר 'חג האש' ... בספרות המדרש
התפרשה המילה אורים שבפסוק כיפנסים (כלומר נרות או כלים לנרות), ופירוש זה
התקבל בספרות ההלכה לדורותיה.

ייתכן אפוא שגם בעקבות הבנה זו – ולא רק בגלל שקיעת צורת הרבים אורים ובגלל
הקשר בין אור לאור 'אש' ובין אש לנרות החנוכה – היה חג האורים בפי כול לחג האורים.

- עניין השימוש בשם "חג האורים" כלפי חג חנוכה, וכן בעניין ברכת "חג חנוכה שמח" איש לרעהו. מאת ר"י רצאבי (קישור), והנה תמצית דבריו:
עניין השימוש בשם "חג האורים" כלפי חג חנוכה, וכן בעניין ברכת "חג חנוכה שמח" איש לרעהו
מתוך "שערי יצחק" השיעור השבועי
של מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א שנמסר במוצש"ק מקץ ה'תשע"ד

בעבר כבר דיברנו על כך, אבל הדבר חשוב, ודבר בעתו מה טוב. דיברנו על העניין, שבימי החנוכה, מדליקים את 'מנורת חנוכה', או את ה'חנוכה', ואמרנו כי המלה חנוכה, באה מן החילונים⁵⁷. ... עלינו להוציא מהשפה שלנו את המלה 'חנוכה', כי המקור שלה הוא טמא. ובלא"ה אפילו מבחינת הדקדוק, זה אינו נכון, וגם מבחינת שורש המלה. אולם גם אם הדבר היה מדויק, כיון שזה בא ממעיין נרפש, בא מן החילונים, לכן אנו צריכים להתרחק מכך.

אבל ישנו דבר חדש, שלא חשבתי להעיר עליו, כי לא עלה בדעתי שהוא יבוא למחננו. ישנם כאלה פתאום, אנשים באיצטלא של רבנים חרדים, אשר משתמשים בכינוי 'חג האורים', כלפי חנוכה. לא שהדבר פסול מצד עצמו, כיון ש'אורים' זהו אש, כַּאֲרִים כַּפְדוּ י"י [ישעיהו כ"ד, ט"ו], אבל דבר זה אינו מהמקורות שלנו, אלא זהו מושג שבא מהחילונים⁵⁸. דרך אגב, לא רק החילונים אומרים כך, אלא גם הערבים. בתימן, הערבים היו קוראים לחנוכה, בשם 'עיד אַלְסַרְאג', דהיינו החג של הנרות. הכל אצלם חיצוני, לפי מה שהם רואים. אבל, מה לא טוב בשם 'חנוכה'? כך גם לגבי פורים, הערבים בתימן קראו לפורים, בשם 'עיד אַלְקַרְאק', דהיינו החג של-רעש. דבר זה הוא טוב לגויים, או לחילונים. אבל ליהודים, לנו טוב לומר חנוכה, הרי

⁵⁷ מתוך ויקיפדיה:

החנוכה נקראת במקורות וברוב ספרי ההלכה "מנורה" או "מנורת חנוכה". עד היום השם הנפוץ לחנוכה בגולה הוא "מנורת חנוכה" [1] או פשוט "מנורה". השם "חנוכה" רווח בקרב היהודים הספרדים בישראל ובארצות הבלקן (בכתיב שונה ובהטעמה מלעיל - "חנוקיה") [2], והוא הוכנס לעברית בסוף המאה ה-19 בירושלים על ידי חמדה בן-יהודה, אשתו של אליעזר בן-יהודה.

הערות:

1. כך גם במסורת יהדות תימן נקראת בערבית "מסרג'ה" (=מנורה), הרב יצחק רצאבי מעודד להמשיך להשתמש בשמה המקורי (שולחן ערוך המקוצר, חלק ג' עמוד רסו, קובץ דברי חפץ, חלק ה' עמוד רד).
2. למשל [בתשובה זו](#) משנת 1798 מאת רבי אברהם מיוחס. ראו עוד על כך אצל אורה שורצולה, "שקיעי ספרדית יהודית בעברית החדשה", פעמים 56, עמ' 33-49 באתר יד יצחק בן-צבי

⁵⁸ יחזקאל ברנט yehezkelshb@gmail.com :

במחילת כבוד הרב רצאבי, נשמט ממנו שכבר יוסף בן מתתיהו (בספרו קדמוניות היהודים) מספר שהמועד הזה מכונה בשם "חג האורים".
"ומאותו זמן ועד היום הננו חוגגים את החג וקוראים לו חג האורים (- לפי תירגום אחר "חג האש", המשמעות דומה) (קדמוניות היהודים סי"ב ז,ז, תרגומו של אברהם שליט, הוצאת מוסד ביאליק י-ם תשכ"ג)

יש בכך הרבה רמזים ועניינים. אבל כמובן, לצערינו לא שמים לב, כי ישנם דברים הנכנסים אלינו מ'הדלת האחורית'. חושבים אולי, כי זהו שם יותר 'ספרותי', לכתוב 'חג האורים', אולי זה יותר מכובד.

זה לא במרד ולא במעל, אך זה מחוסר תשומת־לב, והדבר צריך תיקון. כיוצא בזה, היום ישנם כאלה המברכים איש את רעהו ואומרים, 'חנוכה שמח', או 'פורים שמח'. האמת היא, כי אבותינו לא נהגו לומר את הברכות הללו. ישנם חרדים האומרים כך, 'חנוכה שמח', או 'פורים שמח', או באידיש 'אפֿרויליך פורים'. לא משנה. הם תירגמו זאת לעברית, ואומרים 'פורים שמח'. וכן בחנוכה, הם אומרים 'חנוכה שמח'. אבל אבותינו לא ייחדו ברכה לימים הללו, מפני שאינם ימי חג.

זאת טעות נוספת. אבותינו לא קראו לזה 'חג', בכדי שלא להשוותם ליתר המועדים. וגם לא מצאנו בספרי רבותינו המפרשים והפוסקים שיקראו לימי החנוכה בשם חג. לכן, גם בברכת איש לרעהו, בירכו כרגיל, 'שלום עליכם', בכדי שלא לתת ולשוות להם מעמד מיוחד של חג. הרי אפילו לעשות סעודות, לא נהגו לעשות בימי חנוכה. כמו כן, לא תמצאו אצלנו שירים, המיוחדים לחנוכה.

אמנם, יש שמצאו רמז יפה, כי שמ"ח, זהו ר"ת שבת מילה חודש. א"כ אולי הדבר אינו גרוע, אבל בכל אופן, הוא אינו הרצוי...

אמנם מי שאומר לנו חנוכה שמח, וכיוצא בזה "ברכות חדשות" כגון צהרים טובים, יום טוב, וכדומה, א"א לא לענות, אין זו דרך המוסר. אך אין אנו עונים לו באותה מטבע, אלא בסתם "וכן לכם".

בעזרת ה', שנזכה לקדש את לשוננו ומעשינו, וה' ברוך הוא יעזרנו ללכת בדרך הזאת, אכ"ר.

איחולי חנוכה: "חג [אורים] שמח" או "חנוכה [ל]שמחה"?

במרחשוון תשפ"ג סיימתי לכתוב מחקרונ בעזרת שאלון בשם "מושגי זמן ואיחולים שהזמן גרמם" [למעוניינים, ניתן לקבלו ב**דוא"ל**]. הנה תקציר הפרק שעוסק בברכות חנוכה. "חנוכה שמח" היא הברכה הנפוצה ביותר בחברה הדתית והחרדית, ומעט פחות בחברה החילונית. הברכה הנפוצה יותר בחברה החילונית היא "חג שמח", שקיימת קצת בחברה הדתית, אבל כלל לא בחברה החרדית. והברכה המפורטת מעט יותר "חג חנוכה שמח" שהיא גם כן נפוצה יותר בחברה החילונית, אבל קיימת גם בחברה הדתית והחרדית. ברכת "חג אורים שמח" מצויה בפי חילונים ודתיים, אך רק בפי נשאל חרדי בודד. הסברנו שונות זו על רקע הסתייגות של חוגים מסוימים בחברה החרדית מהשם "חג אורים".

מהדרין

* פינת "רגע של עברית", בנושא "המהדרין", ששודרה ברשת ב' של קול ישראל בחנוכה תשע"ב

הביטוי "למהדרין מן המהדרין", השכיח בלשוננו היום, מקורו בדיון ההלכתי על מספר הנרות שיש להדליק בחנוכה:

"כמה נרות הוא מדליק בחנוכה?"

- מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד". (רמב"ם).
- "והמהדרין - נר לכל אחד ואחד".
- והמהדרין מן המהדרין... יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך".
- כך לשון התלמוד הבבלי במסכת שבת (דף כא עמוד ב).

מה פירוש הביטוי "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין"?

הרמב"ם פרש פועל זה ע"פ השורש המקראי, לשון הדר וכבוד, ככתוב "וְהִדְרֹתָ פָּנֶי זָקֵן"; ובתהלים "הוֹד וְהִדְרָ לְבָשֶׁת". ה"מְהַדְרִין אֶת המצוות" הם מי שמכבדים את המצוות ומקיימים מצוות מן המובחר באופן מהודר ומשובח. פירוש זה נתמך מהמושג "הידור מצוה" המופיע גם הוא בתלמוד (בבא קמא ט, ב).

אך, רש"י המפרש "והמהדרין - אַחַר הַמְצוֹת", הבין שהמילה "מהדרין" צמחה מן השורש הארמי הד"ר, אשר חדר ללשון חכמים, ומשמעו חיזור, מאמץ והשתדלות להשיג דבר מה. השורשים הד"ר וחז"ר הם ביסודו של דבר שני גלגולי הגייה של שורש זהה.

לסיכום, ה"מהדרין" הם אלו הרודפים ומְחַזְרִים אַחַר מְצוֹת, ומתאמצים ומשתדלים לקיימן - לפי רש"י.

ואילו, לדעת הרמב"ם, ה"מְהַדְרִין אֶת המצוות" הם המכבדים ומפארים את המצוות.

ענייני לשון נוספים על חנוכה:

[האקדמיה ללשון העברית > בבית ובכיתה > עברית לכל מועד > חנוכה](https://hebrew-academy.org.il/topic/%D7%A2%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%95%D7%91%D7%9B%D7%99%D7%AA%D7%94/moed/hanukka/)

<https://hebrew-academy.org.il/topic/%D7%A2%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%95%D7%91%D7%9B%D7%99%D7%AA%D7%94/moed/hanukka/>

תושלכ"ע

נספח: מבחר נוסחים עבור הבית החותם את הפיוט "מעוז צור"

מובאות כאן כמה הצעות מחנוכה תשפ"ד (על רקע מלחמת "חרבות ברזל"), וכן מהדורה מעוצבת של ההצעה שלי (חנוכה תשפ"ב) שהיא (עדיין) היחידה שגם תואמת את תבנית הפיוט המקורי (משקל: שש הברות דקדוקיות בכל צלע, כמפורט לעיל בפרק "חֲשׁוֹף זְרוּעַ קִדְשָׁךְ והרלוונטיות לימינו").

נ ג ה ש נ ג

חשף זרוע קדשד וקרב סף הישועה

נקם נקמת עבדיד מכל חורשי רעה

כי באה השעה ולא רק קמעא קמעא

בנה דבירד והיכלד ונעלה גרות שבעה.

© 2011 Shalom.com

מעוז צור תשפ"ד / יוחאי בן אב"י

ישמעאלים פָּרְצו גְּדָרֵי,
מלאו ארְצֵי בְּשָׂכֹל וְדָם,
חֲשָׁבוּ לַשְּׂתוֹת מִי בְּאֶרֶץ,
וְקוֹל שְׂמֵחַת תּוֹרָה נָדָם.

בְּלֵב אֶחָד יֵצְאוּ נִגְדָם,
לְהַשִּׁיב אֶת כְּבוֹדָם.
וּלְעֲזֹרֵי,
יָרֵד צוּרֵי,
וְזָרוּעַ חֲמָסִים גְּדָם.

בְּיוֹם שִׂמְחָה לְהַשְׂמִידִי,
מִהֲנָהָר וְעַד הַיָּם
חָטְפוּ אֶחָי וְאַחִיּוֹתַי,
גַּם גְּמוּלָם עוֹד יִשְׁלַם
יְהִיו חִילֵינוּ בְּמִלְחַמָּתָם,
כַּמְּכַבִּים בְּגִבּוֹרָתָם
וּלְשָׁלוֹם יַחְזְרוּ כְּלָם,
וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם

פורום משפחות חטופים

בית תפילה לתוספת אחרי
'מעוז צור' תשפ"ד

מִלֵּוֹא לֵאמֹר גִּשְׁפִי

מֵעֲזִירַת הַצָּר תִּקַּף
טֹבַח, שָׂרָף, חֲלָלְנוּ
מִטְפָּנוּ הוּא חָטָף
הוֹרִינוּ, גַּם חִילָנוּ

אֶף מִכָּאֵב וְדָמַע
קִמְנוּ וְנִתְאַחַדָּה
נִלְחָמִים כְּעַם הַנְּצַח
עַד נִשְׁכֵּן לְבֵטַח

רעות סירלר

מעוז צור מלחמת חרבות ברזל

השנה, בהדלקת נרות חנוכה, נוסף בית חדש לפיוט 'מעוז צור' המסורתי, בתפילה גדולה שנזכה לראות גם בדורנו ניסים וישועות, ונזכה להצטרף לאירועים הגדולים שפקדו את עמנו לאורך הדורות.

מעוז צור ישועתי, לך נאה לשבח.
 חפון בית תפילתי, ושם תודה נזבח.
 לעת תכין מטבח, מצר המנבח.
 אז אגמור, בשיר מזמור, חטפת המזבח.

רעות שבעה נפשי, בגון פחי פלה.
 חיי פנרו בקושי, בשעבוד מלכות עגלה.
 ובכדו הגדולה, הוציא את הסגלה.
 חיל פרעה, וכל זרעו, קרדו כאבן במצולה.

דביר קדשו הביאני, וגם שם לא שקטתי.
 וכא נגש והגלני, פי זרים עבדתי.
 וזיו רצל מסכתתי, כמעט שעבדתי.
 קץ כבל, זרפכל, לקץ שבועים נושעתי.

קמו להרגנו בני חמס', ביום שמחתה של התורה.
 חבל ארצנו היה למס', ולבנו זעק מרה'.
 התלמד העם בגבורה, למגר את האויב הרע.
 עשרם נצחון', קים בשחון', השב לעמק רום ותפארה.

1. תפילה זו היא תפילה מסורתית, ויש לה שורשים עתיקים.
 2. תפילה מסורתית זו היא תפילה מסורתית.
 3. תפילה מסורתית זו היא תפילה מסורתית.
 4. תפילה מסורתית זו היא תפילה מסורתית.
 5. תפילה מסורתית זו היא תפילה מסורתית.

תהי' צורה נוספת

